

P O L I T I K A

Rudolf Procházka:

Jak se válčí podle paktu . . . aneb Bolívie a Paraguay.

Čtenáři novin krmení již po léta známou stravou mírových paktů všeho druhu, které, ať už jsou připravovány à la Wilson, nebo Briand, Beneš, Kellogg nebo třeba i Mussolini jsou přece jen pořád samý papír, žádná šťáva, dostali konečně v těchto dnech ke kávě zas něco poctivého. Palcové nápisy hlásaly zas vlastenecké nadšení všech vrstev obyvatelstva, tisíce dobrovolníků hlásících se pod prapory, kruté urážky národní cti, jež nelze smýti než krví, hrdinské boje slabých posádek pohraničních tvrzí proti mnohem silnějším nepříteli a nezvratné odhodlání přivést »vátku nám vnučenou« až k dobrému konci. Měli jsme se opravdu nač těšit. Na obou stranách umlkal vnitřní svár a vznikaly kabiny národního sjednocení, presidenti odvolávali své vyslance, podpisovali mobilizační rozkazy veškerých branných sil od 18 do 39 let a pronášeli bojovné projevy s balkonů svých paláců k obětavým davům, které by byly nejraději spěchaly přímo na bojiště, třeba sta mil vzdálené.

Našinec nevěděl dobře, oč běží a při nejlepší vůli nemohl se to z kusých a divokých zpráv dovědět. Šlo tu o kraj a lid, který je pro nás trochu z ruky. Ale dvě věci zdály se jisté: že se zase válčí a že se válčí přes všechny ty pakt, které se tím ukazují být pro kočku, což ostatně na celé věci je nejzábavnější. Bolívie i Paraguay jsou od počátku členy Společnosti národů a zavázaly se tím podrobit se mírové proceduře předepsané Radou, jakmile by se normální prostředky urovnání případných sporů vyčerpaly. Podepsaly krom toho v poslední době i Kelloggův pakt zakazující válku za všech okolností a jsou již dávno zastoupeny v panamerické konferenci zabývající se právě plánem povinné arbitráže mezi všemi státy nového kontinentu. Rada S. N. zaslala jim podle své povinnosti také ihned přátelské napomenutí a důtklivé upozornění na příslušné články Úmluvy o S. N., ale jen slabší z obou protivníků, jehož svědomí nebylo ostatně docela čisté, Paraguay, pokusil se včasným osvědčením upřímné smířlivosti nakloniti si soudce. Z Bolívie ozvala se naproti tomu řeč tvrdá a za staré éry chvalně známá: Národní čest vyžaduje, aby dříve nežli se přikročí k jakémukoli smířování Paraguay podal náležité dostiucínění. Veřejné mínění by také jiný postup vlády nesneslo.

Vedle tohoto výkladu začala se však Bolívie okamžitě starat o náležité dostiucínění sama, podle osvědčené zásady odplaty. S bojiště počaly docházet obligátní vítězné zprávy o dobytí těch a těch posic, ba dokonce

i o jejich znovudobytí, ač před tím nebylo nic řečeno o tom, že byly ztraceny. Objevovaly se již také pověstné podvojně bilance ztrát, v nichž vlastní mrtví se nepočítají nebo vydávají za raněné a ranění nepříteli počítají za mrtvé. To se rozumí, že se neopomělo sdělit s námi i jakým dojmem působí první zprávy s bojiště na domácí obyvatelstvo: jsou přijímány s nepopsatelným nadšením.

Až dotud bylo by bývalo vše v pořádku. Že nikdo válku nevyprávěl, nebylo nic divného. Japonci přepadli také ruské loďstvo v Port Arthuru dříve než do Petrohradu došlo jejich vypovězení války. Přívrženci biologické politické filosofie spatřovali v tom jen situaci, přiměřeně chytráctví. Je-li útočník dnes prononcován — třeba jen filistry a třeba se nemusil bát skutečného zakročení proti sobě — udělá dobře, zvláště není-li právě silný, bude-li se maskovat. Nikdo nemusí světu věšet na nos, že hodlá souseda přepadnout nebo že chápe se za vlasy přitažené příležitosti, aby se zmocnil jeho majetku, při tom však bude přece jen docela p ř i r o z e n é, že tak učiní. Takový je život. Ve sporném území pokrytém pokud dosud známo jen bažinatým pralesem a stepí, počal se čichat petrolej, neboť také opravdu co jiného mohlo by to být, co tam Boliviany táhne? A již se za tím otevírala hluboká perspektiva světového zápasu o omezené zdroje petrolejové, za Bolívií tušila se zde Severní Amerika, jejíž kapitálové zájmy v této zemi jsou známy — a za Paraguay — kdo jiný než Anglie, třeba prostřednictvím Argentiny?

Pro ty, kteří pochybovali, že by Chaco Boreal obsahoval petrolej, byl tu jiný neodolatelný důvod, ženoucí Bolívii proti Paraguayi: touha po moři. Tomu budeme my Čechoslováci rozumět. Shakespeare chtěl nám je dáti — Bolívie soudila se dlouhá léta s Chile o území Tacna-Arica při Tichém oceáně. Státní sekretář Spojených států severoamerických tu prostředkoval, nepodařilo se mu však vymoci v tomto směru, Bolívii nejbližším, přístup k moři, proti spojenému odporu Chile a Peru. Co je přirozenějšího než že se stísňená země obrací na druhou stranu, směrem nejmenšího odporu, přes Paraguay? Tady ovšem přímo k moři se nedostane; Paraguay sám je také vnitrozemský stát; ale leží na velké tepně kontinentu, La Platě, po ní možno se již dostat k Atlantickému oceánu. Zkrátka, ať tak či onak, válka jeví se nutnou, a žádnou sentimentalitou, ani moralitou nebude jí zabráněno.

V tom však počaly se dít divné věci. Nejen že se nedostávalo dalších zpráv s bojiště »o vítězném postupu našich čáckých vojsk« nebo aspoň »o úspěšném odpoutání od nepřítelů«, zažili jsme věci až dosud v armádních dějinách neslychané: d e m e n t o v a l a s e v l a s t n í v í t ě z s t v í. Bolíviáni oznámili nejprve dobytí celé opevněné pohraniční paraguayské linie, náhle však začali rozhodně vyvracet jako zločin nepřátelské propagandy, že by byli vůbec něco dobyli. Jejich slabé sbory nikoho nenapadly, omezily se prostě na vyhnání lupičských nájezdníků, kteří přepadli nic

netušící posádku tvrže Vauguardia. Z Paraguaye ozvala se však neprodleně replika, že jen mrzká pomluva bájí cosi o paraguayjském zabrání území u Vauguardie, pravý opak je pravdou. Bolivijsí Indiani vnikli na paraguayské území. — Zprávy o mobilisaci veškerého zbraně schopného lidu ukázaly se rovněž přehnané, ne-li vylhané. V La Paz, kde se prý hlásilo tisíce lidí ve své národní cti smrtelně uražených pod prapory, zakládali si nyní velmi na tom, aby bylo všude známo, že oni vůbec nemobilisovali. Paraguajští naproti tomu nemohli sice popřít, že mobilisovali, ale to arci jen pod hrozbou bližícího se vpádu, naprosto ne s úmysly útočnými. Zkrátka s obou stran se pojednou u j i š t o v a l o nejhlubší mírumilovností, a jestli snad někdo ještě doufal, že je to vše kamufláž, že se zatím bojuje vešele dále, musil doznat brzy naprosté zklamání. Nejen Paraguay i Bolívie, považovaná za dravou, poněvadž silnější, oznámila krotce ve Washingtonu a v Ženevě, že přijímá prostředkování a arbitráž panamerické konference a dává přísný rozkaz pohraničním sborům, aby zastavily jakýkoli postup. Mobilisační a zbrojní opatření byla pak také všude odvolána. Mír, třeba to byl sebe větší paradox, byl zachován! Jak vysvětlit tuto zvrácenost nové doby? Když už se ani Indiani nechťejí prát!

Celý vtíp je v tom, že i v Jižní Americe je k vedení války třeba peněz. Kdyby Bolívie měla opravdu donutit Paraguay ke kapitulaci, musila by vyzbrojit a hlavně vypravit přes pouště a pralesy vnitrozemí sto tisíc mužů. To je podnik, na nějž stát bez kapitálu na nejnntnější investice, nemůže pomyslit. Ve Wallstreetu tedy měli od počátku nitky v rukou, nikoli v La Paz. Oč tečy od prvního dne šlo, nebylo, zda se Indiani a mesticové v pohraničí chtějí prát, ba ani o to, zda presidenti Siles a Zulizarreta potřebují nějaký hromosvod, nýbrž jediné o to, zda vláda Spojených států myslí to vážně se svým zákazem válčení. Mohlo by se říci, že »válka« někde u protinožců, stranou všech světových křižovatek, v prostředí sotva kulturou dotčeném jeví se celkem soukromou záležitostí účastníků. Že zejména mobilisace celého aparátu Společnosti národů je nemístná, zvláště když Monroeova doktrina, čl. 21. Úmluvy výslovně uznaná, brání případnému rozhodnému zakročení, ale papež měl pravdu. Když ve své kárné notě uvedl, že konců války jednou začaté nikdy nelze dohlédnouti. Ženeva ne, její vystoupení mohlo tu býti vskutku jen formální, ale Washington musil tedy, zvláště když tak snadno mohl, vystoupit zde rozhodně, neměla-li celá doktrina a morálka míru, pocházející původně právě odtud, státi se dutou a směšnou. A vystoupil. Diskretně, nehlučně, ale účinně. Ilustrace k nápisu válčiti se zakazuje je podařená. Nechceme tvrdit, že to zde byl příklad docela typický, že je tím proveden důkaz rozptylující všechny pochyby, naopak, bylo v tom mnoho z operetního nebo loutkového divadla, ale byli to přátelé starého režimu, kteří jej dělali zkušebním kamenem a starali se o jeho publicitu. Zde jí mají.

Rozprava o socialismu.

„Předkládáme překlad výtahu z debaty, která byla svedena za předsednictví Bellocova mezi Chestertonem a Shawem na schůzi ligy distributistů, vedených Chestertonem. Ideálem distributistů je co největší počet vlastníků, třeba malých.“

Shaw: Vždy jsem říkal, od doby, kdy jsem si ujasnil socialism, že se nemá dávat do popředí znárodnění prostředků výrobních, distribučních a směnných, neboť stoupenci socialismu se takto nikam nedostanou. Je třeba začít s otázkou rozdělení bohatství.

Zemřel na to člověk, z jehož jmění si vláda vzala 4½ milionů liber, jako dědičnou daň. Ten člověk nashromáždil své jmění z práce lidí, kteří dostávali 26 šilinků týdně po řadě výučených let. Bylo to rozumné rozdělení bohatství mezi nimi? Rád bych věděl, co o tom soudí Mr. Chesterton. On zavrhl socialism nominálně, snad proto, že je to poněkud hloupé slovo. Ale chci se ho tázat zvláště na jedno. Když jsem si ujasnil, že nynější rozdělení bohatství je špatné, musil jsem při konstituci své mysli hned hledat, až pokud je špatné a co je správné jeho rozdělení. Prošel jsem všemi návrhy dosud v této věci podanými a shledal, že jsou nesmyslné a groteskní.

Nabyl jsem přesvědčení, že bychom mohli býti shovívavými proti jakémukoli druhu zločinu, jen ne proti špatnému rozdělení bohatství. V organisované společnosti vždy vzniká otázka, do jaké míry jsme oprávněni zabíjet pro dobro veškerenstva. Odpověděl bych takto: Dostáváte-li dva šilinky jako svůj výdělek, a chce-li druhý vydělat 2½ šilinku, zabte ho. Dostává-li někdo dva šilinky, kdežto vy máte 2½ šilinku, zabte ho také. Souhlasíte s tím?

Chesterton: Nesouhlasím. Ale Mr. Shaw s tím také nesouhlasí. Právě tak, jako já, nechce, aby přítomní posluchači si začali prohledávat kapsy a pobíjet se. Do jisté míry mohu souhlasit: rozdělení bohatství v moderním světě je monstrosní a rouhavé. Slyšel jsem téměř ode všech socialistů, s nimiž jsem mluvil, že výrobní prostředky mají být vlastnictvím veškerenstva. Až k určitému bodu bych mohl souhlasit s touto formulkou: chtěl bych, aby společnost měla výrobní prostředky ve svém vlastnictví do té míry, pokud je to možno za lidských poměrů. Až sem jdeme společně s Mr. Shawem. Potom však, běda, dostavuje se rozdíl, který není mou vinou, neboť nelze mne vinit z toho, že on zůstal mladým, kdežto já jsem sestárl a nabyl zkušeností o základních zjevech lidského života.

Nejprve jde o to, co je rozumět vlastnictvím výrobních prostředků. Byly doby, kdy Mr. Shaw by asi řekl s celou vážností, že to, co má stát nebo vláda, má vlastně společnost. Pochybují, že Mr. Shaw ve svém věčném mládí stále věří v demokracii tohoto smyslu. Nevěřím, že Mr. Shaw se domnívá, že stát, věc, která má majetek a vládne, která tiskne poštovní známky a stará se o policisty, je totožná se společností a nevěřím také, že by se to domníval i o svém vlastním socialistickém státě. Kolektivism dal všechna vajíčka do jednoho koše. Nemyslím, že Mr. Shaw nebo někdo jiný věří, že 12 milionů lidí nese tento košík nebo dozírá na tento košík nebo má aspoň skutečně rozdělenou kontrolu vajíček v tom koší. Myslím, že je kontroluje jen velmi málo lidí. Je to vždy jen několik oligarchů nebo několik úředníků, kteří kontrolují výrobní prostředky.

Mr. Shaw ovšem nemyslí, že veškerenstvo by mělo kontrolovat výrobní prostředky, ale že výsledek by měl být rozdělen mezi celou společnost. To ovšem vůbec není kontrolou

výrobních prostriedkú. Kdyby všichni státní občané měli stejný podíl na důchodech státu, neměli by ještě kontrolu kapitálu. A tu se rozchází G. K. Chesterton s G. B. Shawem. Podle mého bylo by třeba dáti veškerenstvu tolik kontroly výrobních prostředků, kolik je jen možno, ale skutečné kontroly. Člověk, jenž má kus půdy, kontroluje ji velmi skutečně. On je vlastníkem výrobního prostředku. Je to právě tak, jako s vlastníkem nějakého nástroje, který ho může užívat, ale nemusí. Postavíte-li však právě uprostřed státu nějaký veliký stroj a nějakého člověka, jenž bude úředníkem, k jeho klíče, tu uskutečnitte při rozdělování výrobků tohoto stroje rovným dílem mezi jednotlivé občany sice ideální rovnost podílu, ale ani jeden z těchto občanů nebude mít kontrolu nad výrobním prostředkem. Nemá vůbec žádné kontroly, leda byste pokládali za kontrolu možnost hlasovat každých pět let pro toho či onoho kandidáta, který bude či nebude slibovat určité věci a který bude či nebude ochoten podat určité dotazy, na které se mu může, ale nemusí dostat odpovědi.

Je snadno říci, že vlastnictví má být rozděleno, ale je těžká otázka, kdo bude podměttem této věty, bude-li její sloveso převedeno z trpného do činného rodu. Věta stojí na myšlence, že ona ústřední moc, která bude dělit, je stále správná, moudrá, zdravá a že bude vždy beze změny představitelem svědomí společnosti, která ji vytvořila.

O tom právě pochybujeme. Říkáme, že musí být na světě veliké množství rozptýlených sil, privilegií, hranic a bodů odporu, aby právě veškerenstvo mohlo se ubránit tyranii. Říkáme, že ona ústřední moc, oprávněná k rozdělování peněz rovným dílem, se může stále a stále proměnit v tyranii. Stačí, aby jedna skupina občanů byla nazvána bolševiky a druhá papeženci a už bude rovnost podílu ohrožena. Tato metoda se nám nehodí a jsme pro druhou. Naše je ovšem v jistém směru nedokonalá a nelogická. Je nedokonalá a nelogická, poněvadž je úměrná rozmanitosti a rozdílností lidského života. Mr. Shaw kreslí abstraktní diagramy trojúhelníků, čtverců a kruhů; my se pokoušíme malovat obraz, obraz člověka. Chceme svými čarami a barvami vystihnout charakteristické známky skutečného našeho předmětu. Člověk si přeje jistých věcí, má rád jistý pocit svobody, jistý druh vlastnictví, jisté druhy zálib pro místa a nebyl by šťasten bez toho všeho. Mr. Shaw navrhuje, aby se rozdělilo bohatství, my navrhuje, aby se rozdělila síla.

Shaw: Mr. Chesterton utvořil ligu distributistů, která svolala tuto schůzi. A co bylo první věcí, o které tato liga prohlašovala, že se musí stát? Řekla, že je nutno nacionalisovat uhelné doly. Místo aby řekla, že důlní výrobní prostředky je nutno učinit vlastnictvím horníkovým, byla nucena hájit požadavek, aby z dolů se stal národní majetek. Kdyby tyto doly byly nacionalisovány, nespravovala by je dolní sněmovna — kdyby je spravovala, nebylo by brzy žádného uhlí. Ale ani horníci by jich nespravovali. Otážete-li se člověka, pracujícího v dolech, chtěl-li by spravovat, odpoví: »Kde pak! To je vaše věc«.

Mr. Chesterton mluvil o výrobních prostředcích asi v tom smyslu, jako se o nich mluvilo v devatenáctém století. Mluvil, jako by výrobními prostředky byly stroje. Dávám na uvážení tomuto shromáždění, že skutečné výrobní prostředky v této zemi jsou lidé a že v důsledku toho máte vždy nejvyšší možnou kontrolu nad výrobními prostředky, poněvadž tato kontrola je kontrolou svých vlastních osob. Ale každý jednotlivec musí ponechat tuto kontrolu řediteli dolů, poněvadž neví, jak by doly sám spravoval. Za dané kapitalistické soustavy ustanovují ředitele dolů jejich majitelé, za socialistické soustavy by ho stanovil generální správce dolů. To by

však nijak nebránilo, aby výtěžek těžby byl rovnoměrně rozdělen mezi lid.

Není tu žádná nesnáze. Mr. Chesterton se skutečně nerozchází se mnou v tomto směru, pokud uznal, že uhelný problém této země vede k nacionalisaci. Palivo je nutno kontrolovat spravedlivě pro blaho celého národa. Tak, jako Mr. Chesterton uznal nutnost nacionalisace paliva, tak také tlakem vývoje uzná nutnost nacionalisace všeho ostatního.

O všech těchto věcech myslím ve výrazech dnešních lidí. Mr. Chesterton si je poněkud ideálistu a představuje si je jako ctnostné sedláky nebo malé kapitalisty. Kapitalista a statkář mají každý svůj způsob k odírání chudších; jejich práva jsou rozdílná. Statkář má mnohem přímější cestu, on může s půdou, jež je jeho majetkem, dělat co chce. Jsem-li majitelem veliké části Skotska, mohu vyštvať lidi z této půdy do moře nebo přes moře. Mohu hodit těhotné ženy do sněhu a nechat je tam. To se už stalo. Mohu tak udělat proto, že si usmyslím, že je lépe mít na své půdě zvěř, než lidi, kteří by mi tam zvěř plašili.

Ale nyní to srovnajte s vlastnictvím mého deštníku. Tento deštník patří vlastně mé ženě, ale doufám, že k účelu této debaty mi dovolí si jej přivlastnit. Mám velmi omezené právo, pokud jde o užívání tohoto deštníku. Nemohu s ním dělat, co se mi líbí. Některé části výkladu Mr. Chestertona mne na příklad povzbuzovaly, abych popadl ten deštník a zamával mu jím nad hlavou. Za chvíli bych třeba chtěl jím pohládit pana předsedu, Mr. Balloca. Ale byl bych asi brzy poučen, že nesmím užívat svého deštníku v tom rozsahu, jako statkář své země. Chci zničit vlastnictví proto, aby majetek a jeho užívání bylo vystupňováno na nejvyšší mez v každém úseku společenském.

Dnes není žádnou nesnázi přesvědčit společnost, že lze zákonem zabránit, aby se lidé nestříleli navzájem. Bude-li možno přesvědčit jednou lid, že nerovnost důchodu je větším nebezpečím, než vražda, velmi málo lidí by se odvažovalo dopouštět se tohoto zločinu. Proč by nebylo možno stanovit, že nikdo nesmí žít v tomto státě, když nevyváží svou váhu ve člunu společnosti, když nevyrobí více, než spotřebuje — poněvadž je nutno se starat o kapitál — když nenahraňuje svou práci, co sám odnímá ze společenského důchodu, když se pokouší žít bez práce, jako lidé tak rádi dnes žijí? Je v tom nějaká potíž, nakládat s takovým lenochem jako se zločincem, když nakládáme s vrahem, jako se zločincem?

Řekl bych ještě, že nevěřím v demokracii. Věřím v katolicism. Ale domnívám se, že irská církev, za jejíhož člena jsem byl pokřtěn, má jméno katolicismu nadarmo; také myslím, že římská církev vzala toto jméno nadarmo, rovněž řecko-katolická a ostatní. Můj katolicism je skutečně katolickým katolicismem a v ten věřím.

Chesterton: Z celé spleti paradoxů, jimiž nás počastoval Mr. Shaw, vyberu si nejprve nejjednodušší. Zdržel-li se Mr. Shaw, aby mne nepřetáhl deštníkem, je skutečným důvodem toho — vedle jeho skutečné laskavosti srdce, jež mu dovoluje být shovívavým k nejnižším tvorům božím — nikoli okolnost, že není vlastníkem svého deštníku, nýbrž že není vlastníkem mé hlavy. Ježto dosud mám tento nedokonalý orgán, užiji ho k rozboru některých z jeho dalších paradox.

Řeknu nyní, co jsem měl snad už říci dříve, že jsme nesmírně vděční Mr. Shawovi, že se svou charakteristickou noblesou svolil k debatě s tak ubohým hnutí, jako je naše. Pokládal bych za velmi nezdvořilé tázat se ho, četl-li něco z naší malé literatury nebo podíval-li se někdy na náš malý týdeníček, aby si uvědomil věci, jež jsme řekli již tisíckrát. Řekli jsme opět a opět, že v našem stavu lidské společnosti je nutno uznávat jisté výjimky. Jsme ochotni připustit, že za daných poměrů by ve speciálním případě uhlí bylo nejlépe, kdy-

by uhlí bylo kontrolováno státními úředníky tak, jako poštovní známky. Distributisté uznávají, že jsou určité obory, v nichž je velmi nesnadno aplikovat zásadu individuálního vlastnictví. Socialisté nejsou sami, když myslí, že je nutno nacionalisovat to, co je uloženo pod zemí. Už Karel I., jenž myslím nebyl socialistou, řekl, že určité druhy nerostů musí nutně patřit státu, to jest společnosti. Důvodem, proč připouštíme tuto výjimku, je že nevidíme, jak by v tomto oboru bylo možno užít principu blahodárného soukromého vlastnictví. Kdybychom znali způsob, jak horník by mohl označit určitý kus uhlí a říci: „to je moje a jsem na to hrd“, pak bychom velice zlepšili tento obor. Ale jsou případy, v nichž je velmi nesnadno užít našeho principu a tento je z nich. Mr. Shaw obrací pravdu, když říká, že logika této skutečnosti mne dovede také k uznání stejné skutečnosti v jiných oborech, zvláště ve vlastnictví půdy. Řekne-li však horník, podle Mr. Shawa, že by nechtěl spravovat doly — sám jsem nic takového neslyšel — neřekne nikde žádný venkovan, že by nechtěl mít půdu. Nemohu popřít zásadu vlastnictví u půdy, jako jsem ji popřel u dolů, poněvadž znám normální lidi, kteří cítí, že vlastnictví k půdě je normální. Velmi souhlasím s Mr. Shawem, že lze zavrhnouti způsob, jak skotský statkář z jeho případu jedná s lidmi na své půdě. Je pravda, že někteří vlastníci se dopouštějí těchto zločinů, ale nevím, proč by se jich nemohli dopouštět také úředníci socialistického státu. A když by se někdo otázel těchto vyhnaných lidí, čeho by si přáli, odpověděli by asi, že by si přáli mít kus vlastní půdy.

Pokud Mr. Shaw mluvil o významu zákonů, jež všichni uznávají, třeba říci, že se to děje proto, že tyto zákony vyhovují společnému svědomí lidstva. V desateru je takový primitivní morální zákoník všeho lidstva. A tam se také praví, že nemáme si žádat majetku svého bližního, což přirozeně znamená, že každý má právo na nějaký svůj majetek.

Shaw: Chci se nyní otázat Mr. Chestertona, proč trvá na tom, že uhelná otázka je právě výjimkou. Půjde-li do určitého kraje, kde uhlí je uloženo na povrchu, může si velmi snadno nakopat uhlí, bude chtít. Jinde zase najde doly, kde dělník musí projít velmi dlouhou cestou pod zemí, než se dostane k místu, kde může dobývat uhlí. Majitelé povrchových dolů mohou nabýt kolosálních zisků. Každý vidí na první pohled, že k dosažení spravedlivé distribuce uhlí mezi lid je třeba, aby občané byli zatíženi jen průměrnou cenou celé národní těžby uhelné. Nedosáhnete průměrné ceny, dáte-li všechna vajíčka do několika košů. Ale to není žádná výjimka. Najdete také půdu, která nestojí vůbec nic, kdežto jiné půdy stojí akr milion i více. A z jedné této půdy na druhou dojedete autem za půl hodiny.

Neřekl jsem nikdy, že horník říká, že chce být řízen lepšími lidmi. Nejsem snad demokratem, ale nejsem snobem. Intelektuálně jsem snobem a připustíte, že mám pro to své důvody. Sociálně však nejsem snobem. Není žádných lepších lidí v tomto směru. Ředitel není lepší, než závodní a není také závodní lepší, než ředitel. Oba jsou stejně potřební. Ale kdybyste řekli závodnímu, aby konal práci ředitele, odepřel by to a řekl by, že to není jeho věc a naopak.

Táže-li se Mr. Chesterton, nepočínali-li by si socialističtí správci půdy stejně, jako její vlastníci, odpovídám, že by neměli předem moci si tak počínat. Státní úředník dělá to, co se mu přikáže a zač je placen. A pokud jde o touhu po vlastnictví, vidíme, že v městech jsou lidé velmi spokojeni v domech, které jim nepatří. A když jim patří, vidí v nich často velkou závadu.

A nemyslete si, když horník nechce být ředitelem dolu, že také sedlák odepře být ředitelem. Vždyť on je ředitelem své půdy.

A tento výtečný systém vlastnictví k půdě se stále bortí. Má-li sedlák rodinu, má po jeho smrti každý syn stejný nárok na stejný kus půdy. V praxi nelze tyto nároky uskutečnit a tak vidíme, že jeden syn dostane statek, jiní jdou do města, aby se živili jinak.

Chesterton: Tím vším nelze argumentovat proti vlastnictví půdy na venkově. Čím to, že se tolik století udrželo, když se stále bortí? Neřekl jsem, že chceme dělat společnost vlastníků půdy. To by byl nesmysl. Chtěl jsem jen říci, že universální touha po majetku jeví se v dokonalé a tvořivé formě u vlastnictví půdy. Říká-li Mr. Shaw, že výrobními prostředky jsou lidé, říká jinými slovy, když chce, aby stát měl tyto lidi že tito lidé by byli otroky.

Bello: Za několik let tato debata bude zastaralá, jako jsou dnes krinoliny. Překvapilo mne, že žádný z obou řečníků neřekl, že se může stát jedna ze tří věcí. Nikoli jedna ze dvou. Tato průmyslová civilisace, jež díky bohu tísni pouze malou část světa, se shroutí a tím se ukončí její spletnost, bláznovství a nevhodnost, jež přejde ve zdravou úpravu lidských věcí, komplikovanou, ale vybudovanou v podstatě na svobodě člověka. Nebo se shroutí a nechá po sobě jen poušť. Nebo povede k tomu, že z lidí se stanou spokojení otroci, nad nimiž bude jen málo vyvolených. Vyberte si. Budete všichni mrtví dříve, než jedna z těch tří věcí se stane. Ale jedna z nich se stane, nebo směs dvou, či snad směs všech tří.

NARODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Hospodářské programy politických stran.

VII.

Jaké by měly být.

Probrali jsme zde tedy docela stručně — neboť na více nebylo místa a nebylo také důvodu rozebíratí podrobně hesla, která za to nestojí — hospodářské programy největších českých politických stran. Vynechali jsme stranu komunistickou z velkých, stranu živnostenskou a národní stranu práce z menších. O straně komunistické psátí je podle našeho názoru zhola zbytečné, protože její hospodář. program je programem marxismu a znamenalo by tedy polemisovati s teorií, která hledá lepší budoucnost lidstva v naprosto nové organizaci výroby a distribuce, v organizaci, postavené na principu komunistickém. A taková polemika by mohla býti jen opakováním toho, co bylo již častěji a lépe řečeno nekonečnou řadou kritiků socialistických národohospodářů. O živnostenské straně nemůžeme psát prostě proto, protože se nám nepodařilo přes všechnu námahu opatřit si její program. Známe ho sice v hrubých obrysech a víme, že se omezoval pouze na sliby splnění požadavků živnostenského a obchodnického stavu, ale nemajíce ho v ruce, nemůžeme podrobovatí celou stranu kritice.

Zbývalo by tedy ještě několika větami shrnout, co jsme zjistili, nebo ještě lépe, co jsme nezjistili v hospodářských programech našich politických stran. Máme v ruce knihu, kterou vydal letos na podzim Ernest Benn v Londýně a která obsahuje zprávu ankety anglické liberální strany o průmyslových a hospodář-

ských otázkách. Kdo sledoval liberální Summer School ví, že strana, která utrpěla velmi značné ztráty v posledních dvou volbách, jde velmi důkladně ke kořeni krise ve svých řadách a to nikoli snad lacinými prostředky agitačními, nýbrž způsobem, který každému objektivnímu pozorovateli musí imponovat: studuje příčiny hospodářské krise Velké Británie, neboť došla k názoru, že krise anglického průmyslu a obchodu je také její krisí. Benn vydal tedy letos výsledky tohoto podrobného studia, kterého se účastnily osoby tak vynikajících jmen jako Layton, Keynes, Muir, Rowntree, Phillips, Stamp a jiní. Kniha, která je vlastně programem liberální strany, má 500 stran a zabývá se všemi aktuálními otázkami, především Velké Británie, ale dochází od nich k závěrům všeobecným, které jsou i pro nás velmi poučné.

Při jiné příležitosti měl autor tohoto článku možnost ukázat na těchto místech k pozoruhodnému názoru některých novějších národohospodářů, kteří hledí na naši dobu jako na dobu hospodářského přechodu od jedné formy hospodářské k formám novým, dosud jen tušeným. Byl to zejména profesor Sombart, který letos na sjezdu spolku pro sociální politiku v Curychu shrnul krásně výsledky své dlouholeté práce o vývoji moderního kapitalismu v několika pregnantních vět, jimiž nastínil obrysy příštího vývoje. Zdá se, že moderní hospodářství půjde asi tím směrem, jímž se dnes ubírá Amerika — čímž naprosto nechceme říci, že hospodářský vývoj Spojených států měl by nám při všem blahobytu sloužit jako vzor. Je v něm mnoho vzorného, ale snad stejně mnoho chybného. Nemůže nám nic však bránit, abychom si právě to dobré nevybrali.

Jestliže hospodářství druhé poloviny devatenáctého století bylo charakterisováno především individualitou, která byla nejen vůdčím duchem, nýbrž i skutečným výrobcem, kapitalistou, podnikatelem, obchodníkem, dvacáté století nemá již této individuality, nýbrž stává se čím dále tím více *stoletím kolektivním*, ať ve smyslu výroby nebo odpovědnosti. Právě nedávno — v polovině prosince — přednášel o krisi individuálního hospodářství v Berlíně předseda ústředního svazu francouzských těžařů Henri Peyerimhoff de Fontenelle. Ve své přednášce, o které jsme četli obšírné referáty v německém tisku, zdůraznil několik momentů, které stojí za povšimnutí, protože ukazují hospodářství dvacátého století opět v jiném světle. De Fontenelle upozornil zejména na zvláštní okolnost, že téměř všechny suroviny jsou mezinárodně zkartelovány. Na příklad o chemickou výrobu dělí se americký koncern Du Pont de Nemours, anglický koncern Imperial Chemical s německou I. G. Farbenindustrie. Nikl je dnes prakticky v rukou lorda Melchetta, který získal značnou část akcií americké konkurenční společnosti. Železářský průmysl, petrolej, zinek — jsou vesměs zkartelovány a mohli bychom jmenovat jedno odvětví za druhým, všude téměř najdeme síť kartelových úmluv, která někdy je tak spleť a podivuhodná, že se v ní vůbec nevyznáme — jako na příklad u světové elektroindustrii. Je však otázka, jak za tohoto hospodářství koncernů a kartelů může se vyvíjeti volná soutěž, která přece je téměř základem liberalistické doktriny. Národní hospodářství liberalistů je vybudováno na principu volné regulace ceny nabídkou a poptávkou. Prakticky však vidíme, že není volné nabídky a poptávky — jsou jenom koncerny. O koncentračním procesu bylo tolik

napsáno, že pokládáme za bezúčelné opakovati znovu všechny jeho výhody i vady. Ostatně je to docela nepraktické, protože koncerny zde jsou a ochrany proti nim není.

Není-li volné soutěže na trhu surovin, nemá jí býti ani při výrobě průmyslové, o jejíž regulaci přece pečují ústavy pro zkoumání konjunktury, které dnes sice teprve počínají ohledávati terén, neboť jsou příliš mladým vynálezem, než aby mohly již zasahovati hlouběji do praktického života, ale viděli jsme několikrát, že uměly zabrzdit tam, kde by ponechání volného běhu vývoji mohlo způsobiti jen hospodářské škody. Moderní hospodářství nechce krisí — ale protože krise jsou jen rubem konjunktury, nechce tedy také konjunktur, nýbrž volá po stejnoměrné poptávce. Řekli jsme výše, že individualismus podnikání prodělává krisi. Můžeme navázati na vývody de Fontenellovy a upozorniti na několik dalších příznaků: výrobcem je pouze v málo případech jedinec — na jeho místo nastoupila akciová společnost, která však opět není tak docela jednoduchá, abychom mohli říci, že valná hromada, při které se sejdou v nejlepší případě všichni akcionáři, je reprezentantem skutečného podnikatele. Neboť na této valné hromadě bude jistě sedět akcionář, který není akcionářem, nýbrž jen zastupuje určitý zájem, bude to prokurista banky X. Y., která má 30% akcií průmyslového závodu ve své ruce. Ale banka X. Y. — tot opět několik set nebo tisíc akcionářů a opět bank, které opět reprezentují akcionáře. A konečně zůstává zde velmi vážný pojem managementu, to jest vlastního vedení závodu, které bez ohledu na vlastnictví udává směr výroby a je vlastním nositelem hospodaření.

Veškeré podklady, na nichž bylo vybudováno národní hospodářství devatenáctého století, jsou zvráceny, stojíme před docela novými problémy, s nimiž se theorie dosud nevypořádala. Ale jsou to otázky velmi aktuální, protože se dotýkají nejvlastnějších zájmů každého jednotlivce. Dnes není možno již mluvit o socialismu a o spásném rozdělení vlastnictví, jako se mluvilo koncem minulého století, protože prakse nám ukázala, kam takové pokusy vedou a hledáme-li východisko z krise, hledáme je rozhodně docela jinde. To jsou okolnosti, s nimiž politické strany musí chtít nechtět počítati právě tak u nás, jako s ním počítá dnes liberální strana anglická. Proto bychom mohli docela důvodně očekávati, že zejména občanské strany, jichž zájem o hospodářství je poněkud širší než dosud projevovaný zájem stran socialistických, budou věnovati těmto otázkám pozornost. Bohužel, nevidíme nic podobného, naopak naše strany hospodaří podle programu nebo snad lépe bez programu od převratu a vyjma sociální demokracie, kteří přišli s novým programem — ukázali jsme, s jak málo dokonalým — žádná strana nevzala si za úkol podrobnější zkoumání hospodářských otázek a jejich přízpůsobení politické praksi. Naše politické strany mají velmi málo praktických národohospodářů ve svých řadách. Ještě nejvíce snad strana národně demokratická, která však je tak konservativní, že se sotva odhodlá k průkopné práci politicko-hospodářské — a odhodlá-li se, je při dnešní své slabosti velmi málo nosná, takže nemůže v celkovém politickém koncertu československých stran mnoho znamenati. Autor těchto řádků má velmi smutnou zkušenost s propagováním hospodářských otázek v politických stranách. Před nějakou dobou — už je to více než rok — utvořil se při

jedné nepolitické korporaci jakýsi hospodársky výbor, v němž bylo několik národohospodárů, kteří měli nejlepší úmysl dáti zejména politickým stranám levice k dispozici svoje síly naprosto nezištně a docela anonymně. Tento výbor sezval několikrátě zástupce různých politických stran a hleděl s nimi udržovati těsný styk, aby v určitých hospodárských otázkách, které si vyžadují řešení na podkladě co nejšířším, postupovalo se v zájmu věci, bez ohledu na politické kšefty. Výsledek rovnal se nule. Výboru dostalo se se všech stran blahovolného ujištění podpory, slíbená spolupráce, poklepáno mu uznale na ramena — ale jakživ nepřišel žádný poslanec požádat o spolupráci, ač byla rozpočtová debata, ve které většina politiků hrála nanejvýše trapnou roli lidí, nevědoucích, kam s čísly.

Podívejme se ostatně, jak vypadá vůbec národní hospodárství u našich politických stran. V časopisech levice je takovou nějakou Popelkou na vyplnění místa. Ani jeden ze socialistických listů — to jest Právo Lidu, České Slovo a Národní Osвобоzení — nemá pevně vybudovanou národohospodárskou redakci, vlastním otázkám národohospodárským věnuje podle místa jeden nebo dva sloupce, v nichž otiskuje naprosto bezmyslenkovitě, co dodají korespondence nebo zájemci. V době, kdy se na příklad prováděla sanace bank, kdy tedy každý den mohly socialistické listy psáti o věcech, které byly téměř agitačním materiálem stranickým, otiskovaly si bulletiny, dodávané různými korporacemi, ale s výjimkou Rudého Práva nedovedl žádný z těchto listů otázku sanace bank ve smyslu socialistickém komentovati. Naprostá bezhlavost a bezradnost jeví se na příklad už v tom, že socialistické listy, které se staví zásadně proti burse a které nadto píší pro čtenáře na burse jistě velmi málo interesované, přinášejí zcela pravidelně bursovní rubriku.

Podívejme se na politické strany v hospodárských otázkách. Víme na příklad, jak těžko by bylo naléztí mezi politiky vhodného ministra financí. Nemá ho dnes mezi svými poslanci ani národní demokracie, ani republikánská strana. Víme, jaké potíže působilo národní demokracii obsazení resortu obchodu, pro který konečně vybrán byl muž, který je snad dobrým operetním libretistou, ale o jehož erudici národohospodárské se mínění — nerozcházejí. Sledujme některou rozpočtovou debatu. Vzpomeňme si, jak vypadali mužové, kteří kritisovali Englišův rozpočet. Jedině sociální demokracie dovedla v Mackovi a Meissnerovi postaviti dva muže, jichž vývodům se naslouchalo pozorně. Vše ostatní bylo jen ohříváním starých nudných frází z politického lexikonu. Podívejme se na krupobitní pojištění, na otázku obchodních smluv, celní slevy na dovoz strojů u nás nevyroběných, kartely — vezměme si kteroukoli chceme debatu o otázkách hospodárských — najdeme jen zoufalou prázdnotu, ve které není myšlenek, není programu, protože není osob.

Hospodárský program moderní pokrokové politické strany musí se zabývatí otázkou koncentrace průmyslu a kapitálu, musí zaujmoutí stanovisko k vývoji akciové společnosti, musí říci, jaké reformy chce v akciovém právu provéstí, jak chce zabrániti seskupení akcií v jedné ruce. Musí se zabývatí otázkou bankovního úvěru a bankovní kontroly výroby. Otázkou výroby průmyslové vůbec, zejména poměrem výnosu z kapitálu a výnosu z práce. Musí zcela jasně zaujmoutí stanovisko k otázce celní ochrany zemědělství a průmyslu, při čemž

nesmí odbýti tuto věc pouhým prohlášením, že je pro volný obchod — jako to činí program sociálně-demokratický — a v praxi intervenovati pro zachování cla. Hospodárský program musí se stát páteří politického programu moderní strany, neboť vše ostatní, co zde je, otázky kulturní, náboženské, národní, jsou něčím velmi druhořadým vedle otázek hospodárských. Musíme konečně akceptovati sice velmi materialistickou a poněkud drsnou skutečnost, že vlastními existenčními potřebami člověka jsou ony potřeby, jimž odpovídají dva podstatné orgány lidského těla, bez nichž není žádného živočicha: od primitivních láčkovců až ke »králi tvorstva« najdeme orgány zaživací a rozmnožovací. Jedny slouží udržení individua, druhé udržení rasy. Vše ostatní — funkce rozumové a citové — jsou až něčím druhořadým. Milovat a jíst je heslo přírody, kterému se ani člověk nemůže vyhnout. Ale toto heslo vyjádřeno v praktickém životě dnešní lidské společnosti znamená to, čemu říkáme národní hospodárství.

LITERATURA A UMĚNÍ

A. Urban:

Má česká filmová výroba budoucnost?

Dnem 1. dubna 1929 vstoupí v platnost zákon na ochranu české domácí výroby. Podle osnovy tohoto zákona bude každá tuzemská půjčovna filmů povinna uvéstí na trh také filmy české produkce v určitém poměru k cizím filmům, které přináší. Mimo to biografy budou povinny hrát ročně určitý počet českých filmů. Poměr českých filmů k cizím, které půjčovny budou musit uvádět na trh nebo které budou musit biografy hrát, určí každého roku ministerstvo obchodu po slyšení filmového poradního sboru, který bude u ministerstva zřízen. To je asi páteř osnovy zákona, která uvádí podrobně podstatu pojmu český film. Podpora domácího filmu bude tedy spočívat v tom, že půjčovny cizích filmů budou nuceny buď vyrábět nebo kupovat české filmy a tím podepřou jejich výrobu.

Československo tímto zákonem se přidružuje k řadě evropských států, které v posledních několika letech začly bránit svou domácí filmovou industrii proti invasi cizích snímků, zvláště amerických. V poslední době byla to zvláště Anglie, která velice energicky se postavila na ochranu svého filmového průmyslu, a podle některých známek lze soudit, že dosáhla zatím úspěchu. Otázka je, jak dalece bude mít zákon na ochranu domácí filmové výroby úspěch u nás, a stačí-li, aby postavil náš film na světovou úroveň. Není sporu o tom, že první podmínkou k úspěšnému rozvoji každé evropské filmové výroby a tedy také naší je určitá zákonná ochrana proti vpadu amerických filmů, neboť při skvělé organizaci amerického filmového průmyslu a při jeho neomezených finančních možnostech není naděje, že by se mu dalo čelit volnou konkurencí. Také by nebylo správně chtít uplatnit zásady volného obchodu a zásadu »není-li některé odvětví průmyslu schopno pracovat bez celní nebo jiné ochrany, nemá práva na život«, neboť film se vymyká z rámce běžného průmyslového odvětví tím, že má velký propagační význam a vliv na

massy, ktorý nelze podceňovať. Zcela právom sa bránili pri jednaní v Ženeve zástupci evropských filmových výrobců proti americkým výtkám poukazem na to, že v zájmu voľného obchodu nemohou dať pôsobiť na obyvateľstvo svojich zemí americkou propagandou, ktorá vyvíjí amerikanizační úsilí nejen po stránce kulturní, ale i po stránce hospodárskej. Bylo sneseno mnoho dokladů o tom, jak neblaze pôsobil americký film na niektoré obchodní odvetvy anglická a jak pomohl americkému zboží do sveta. Je nutno vzít na film jiné měřítko než na jiný průmysl a je nutno mu dať možnosť vývoje.

Není pochyby o tom, že v Anglii a ve Francii prokáže ochranářství tamější filmové výrobě právě takovou službu, jakou prokázalo Německu, a že postaví filmovou produkci těchto států na úroveň produkci americké. Bude tomu i u nás tak?

Máme-li zodpovedať túto otázku, musíme se nejdříve zabývat otázkou, za jakých okolností se filmová výroba vyplácí. Obecně se dá říci: všude tam, kde je velké domácí odbytiště a kde film se na domácím trhu nejen zaplatí, ale také přinese určitý zisk. Klasickým dokladem jsou Spojené státy, které mají téměř 2000 biografů a kde domácí trh přináší výrobcům daleko větší procento zisku, než jaké dostanou z ciziny. Stejně je tomu v Německu a ve všech zemích, kde je mnoho velkých měst s početným obyvatelstvem a četnými velkými biografy.

Jaký je náš domácí trh? Stačí hradit výrobní náklady a přinést ještě zisk? Dosud tomu tak nebylo. Domácí trh stačil kryt náklady filmu do výše průměrně asi 250.000 Kč. Zákon na ochranu domácí výroby sice značně zlepšil situaci, český film se bude hrát více než dosud, ale nemůžeme ze země vydupat města se statisíci obyvatel. Největší podíl na výnosu každého filmu, u nás předváděného, má Praha, a premiéra v hlavním městě republiky tvoří podstatnou část rozpočtu každého obchodníka s filmy. Pak přijde Brno, Plzeň a několik jiných měst. Máme sice v republice přes 1000 biografů, ale z toho je jen asi 80 podniků mimo Prahu, kde výtěžek dosahuje částky, která padá v úvahu. Jinak jsou to malé biografy, kde se hraje jednou — dvakrát týdně a které platí za celý program, to jest za celovečerní snímek, veselohru a přírodní snímek od Kč 80— do Kč 150—. Až dosud se kalkulovalo s cifrou 250.000 Kč jako s maximem výtěžku a tudíž také s maximem přípustného nákladu na film. Výrobci dražších filmů pravidelně prodávali. Bylo by docela zbytečno vysvětlovat, že film, na nějž se může věnovat 250.000 Kč, sotva může být té kvality, jakou má film, na který se může ve Spojených státech věnovat milion dolarů. Zavedením ochrany domácího průmyslu se situace zlepšila, snad bude výtěžek o 50% větší, snad o 100%.

Jelikož však náročnost obecnosti stoupá a protože český film musí také jednou začít s poněkud nákladnějším rozpočtem, než s jakým dosud pracoval, bude situace na domácím trhu brzo opět vyrovnána a stěží lze počítat, že domácí film najde v republice plně krytí a je vyloučeno, že najde tak velký zisk, aby mohl na jeho základě trvale a úspěšně pracovat. Ani pravděpodobnost, že by se dosáhlo určitého stálého pravidelného zisku, není dostatečným základem pro kalkulaci filmového výrobce, neboť tento obchod je neobyčejně riskantní, a na jednom filmu se může prodělat tolik, co se vydělá na všech ostatních. Stačí censurní zákaz

jednoho filmu, a zisk z celé produkce je pryč. Povahou filmového průmyslu vyžaduje takové kalkulace, aby se výrobce kryl před něčím naprosto neočekávaným, co mu obchod může přinést, ať již ve formě censurního zásahu nebo neúspěchu filmu, sebe dokonalejšího a sebe nákladněji vyrobeného. Ve filmu se nedá kalkulovat s takovou přesností jako v jiných výrobních odvětvích a nedá se přibližně na nějakou určitou dobu napřed vypočítat vkus a nálada obecnosti. Film, který dohromady nestál nic a který má malou kvalitu, může díky nějaké maličkosti udělat velké obchody, a naproti tomu snímek, který podle nejlepšího zdání nejlepších odborníků musí mít úspěch, selže na celé čáře. To proto, že rozhodujícím činitelem je nakonec jen obecnost a jeho nevypočítatelné vrtochy, které zmaří celý výpočet a všechny předpoklady. Filmový výrobce, který je vlastně hazardérem, jenž investuje peníze do odvážné hry, musí tedy počítat s velkým ziskem, aby nakonec byl rád, když po několika nepředvídaných debaklech dostane průměrný občanský zisk.

Československý filmový výrobce musí proto počítat s exportem, jehož až dosud dohromady nebylo. Víc než to: český filmový výrobce musí počítat s exportem daleko více než výrobci všech jiných zemí a musí se snažit, aby si v cizině nahradil to, co mu doma chybí. Snad je dosti podivné, že až dosud nebylo exportu, a přece se filmy točily. To je skutečnost, a právě takovou skutečností je, že až dosud naši filmoví výrobci až na několi nepatrných výjimkách prodávali. To, že se přece filmy vyráběly, je ovšem těžko vysvětlitelné a vymyká se všem logickým a národohospodářským pojmům a zákonům. Je známo, jakým způsobem se dosud u nás filmy natáčely. Denní tisk přinesl dostatečný počet dokladů o tom, jak někteří filmoví režiséři dovedli vždy najít nějakého finančníka, jemuž naslibovali modré s nebe, a který uvěřil, že na filmu vydělá. Byl to skorem pokaždé někdo jiný, a jen několik málo jednotlivců se účastnilo výroby více než jednoho snímku. Rozumí se, že finančník filmu, obyčejně člověk středního stavu, který se z určitých důvodů zbláznil do filmu, nevydělá nic, a že bylo celkem málo těch, kdož alespoň dostali zpět své peníze. Až dosud tyto prakticky jakž takž prošly, ale za nového stavu to již nebude možno. Především ti drobní finančníci jsou již přestrasení, a bude již málo důvěřivých lidí, kteří budou chtít utratit peníze jen proto, aby se seznámili se světem filmu. Pak bude přísně určena a dodržována kvota českých snímků v domácích biografech. Jelikož naše obecnost je dosti zhýčkaná, nebude již na český film chodit z lokálně patriotických důvodů jako dosud a bude se zajímat o český film jen potud, pokud to bude film opravdu dobrý. Jelikož bude se přísně dodržovat stanovená kvota českých filmů v biografech, bude v zájmu jejich majitelů, aby dal na program jen takový domácí film, který jim nevyžene obecnost z kina. Bylo by bláhové, kdyby se výrobci filmů domnívali, že jim zákon zaručí pohodlné odbytiště doma a že jim ochrana umožní dodávat biografům špatné filmy, na které se obecnost bude muset dívat. Zákonodárství není ještě tak daleko, aby dovedlo naříditi obecnosti chodit do kina, a pouhé zachování nebo ještě zhoršení dosavadní úrovně (špatné) českých snímků by určitě vedlo ke krizi v celém filmovém obchodu, kterou by ministerstvo obchodu nemohlo přezírat. Nedbalost výrobců by docela bezpečně vedla k tomu, že by zákon

byl odvolán nebo že by kvoty cizích a domácích snímků byly určovány v takovém měřítku, že by pro vývoj a ochranu domácího podnikání vůbec neměly významu.

Jestliže je tedy nutno, aby se čeští filmoví výrobci zajímali více o export než o domácí trh, vzniká tu pro ně velice obtížná posice, a bude opravdu zajímavé, jak dalece ji zmožou. Prozatím není zde pro export vůbec žádných podmínek. Chybí nám primitivní technická zařízení, která by podmiňovala výrobu snímků, schopných konkurence s cizinou. Oba naše ateliery, Kavalírka a továrny A. B., sice v poslední době značně zlepšily svůj osvětlovací park, ale v celku se dá o našich atelierech říci, že mají k dispozici číslíci jedna tam, kde jiní mají k dispozici deset až sto. Stojíme před uzákoněním podpory domácího filmového průmyslu, ale tohoto průmyslu v přesném slova smyslu vlastně není. Je to případ dosti nezvyklý, ale není potřeba se domnívat, že se průmysl nedá post festum vybudovat. Angličané také vlastně neměli svého filmového průmyslu v době, kdy dělali pro něj ochranu, a dnes již jej mají a to dokonce ve velkém měřítku. Angličané mají ovšem daleko příznivější podmínky, mají velké odbytiště v Anglii i v osadách.

Nikdy nestál žádný československý průmysl před úkolem tak obtížným, jaký má před sebou filmový průmysl, který má teprve vzniknout. Není vyloučeno, že se mu podaří prorazit. Ale k tomu potřebuje především:

1. Velkých kapitálů, které by se investovaly do ateliérů a do výroby.
2. Odstranění alespoň 90% lidí, kteří dosud na výrobě českého filmu pracovali, ať již jako herci, režiséři nebo jiným způsobem.
3. Vyvinout jedinečné organizační úsilí, které by musilo překonat úsilí německých, amerických a všech ostatních podnikatelů.
4. Od prvního počátku dbát zvláště organizace práce v cizině. Nedá se nazvat exportem, prodá-li se nějaký film do ciziny za směšně nízký peníz nebo vyměnil-li se několik cizích snímků nevalné úrovně.

To jsou zásadní předpoklady existence příštího českého filmového průmyslu. Nebudou-li splněny, bude zákon na ochranu domácí produkce jen zbytečným gestem, které způsobí nesnáze půjčovnám a majitelům kin.

ŽIVOT A INSTITUCE

Gel:

O detektivkách neliterárních.

II.

Až uvidíte po Novém roce v denních listech velké články, hemžící se číslicemi — tituly bývají: Roční výkaz policie, nebo: Z činnosti naší policie, — podívejte se na cifry: služební výkony, zatčení, zjišťování, předvádění, vypátrání.

Nemusíte hledat rubriky, kde jsou »případy« rozděleny podle trestních činů. Tam by vás zajímaly jenom vraždy a nanejvýš nějaké to žhářství. A to zase jsou případy, které si beztak pamatujete, případy zvané »sensačními«.

A byli byste zase v ovzduší literárních detektivek, a právě tam, kde je nejnepravdivější. Podívejte se na čí-

slice: zjišťování a pátrání. Najdete tam o pražské policii řekněme: deset tisíc zjišťování. Představte si, co to znamená. A kdybyste tam našli jenom tisíc »vypátrání neznámých pachatelů«, považte, co to znamená, že to všechno muselo dělat těch padesát »detektivů« čili, po pražsku: »tajnech« ze čtverky v Bartolomějské ulici. A co nebezpečnoství v tom bylo pro muže v modré uniformě.

Podstatou policejní služby je agenda všední, případy, které jsou zoufalé na první pohled a které nutno přece řešit, protože právě takové drobné zločiny (— vlastně poměr jejich k počtu vypátraných a zabráněných zločinů) tvoří potom pojem »bezpečnostních poměrů« našeho hlavního města.

O zlých činech.

Co to je zlý čin, je ve většině případů každému jasno. Jsou i výjimky, kde se obecný zákon liší diametrálně od zákona. Klasický případ je »půjčka na zástavu«. Host — obyčejně se to stává v barech — nemá dost peněz a nabídne vrchnímu do zástavy třeba hodinky: »když si pro ně do zejtrka nepřijdete, tak jsou moje«, prohlásí vrchní. Host nepřijde, vrchní je prodá. A dopouští se tím podle zákona zpronevěry. Neboť jen úřad smí v dražbě prodat zástavu. Leč to jen pro zajímavost. A pak takové věci přicházejí skoro přímo k soudu.

Policejní případy se po většině, pokud jde o běžné zlé činy, kryjí s obecným názorem na trestní zákon. Právnicky se dělí zlé činy na zločiny, přečiny, přestupky a věci policejně trestné.

Rozdělení na sensační a nesensační případy policie nezná. Stane se ovšem, že nadřízené úřady se o určitý případ zajímají. To má za následek, že se nadřízená instance několikráté poptává u šéfa bezpečnostního oddělení, což má zase za následek, že se vyšetřujícímu úředníku dostane vybidnutí, aby si pospíšil nebo, jak se říká odborně »přitlačil«, za kterýmžto účelem se mu přidělí, pokud to jde, víc lidí k ruce. Obyčejně ale, — protože stav civilní stráže je už dávno nepostačující — musí dotyčný úředník a jeho detektivové nastavovat noc a neděle a svátky, aby vyhověli příkazu a konečně i vlastní snaze, dopátrat se co nejdříve výsledku. — Jinak vycítí policista sensačnost případu jen podle toho, že jej honí reportéři a že najde svůj případ na titulních stránkách novin.

Režie detektivek neliterárních: spořivost.

Co dále a podstatně brzdí činnost naší policie, to je úsporný systém. Netřeba se šířit o tom, že nejsme bohatým státem a že je třeba šetřit všude a důsledně. Leč v naší policejní službě se šetřit nemístně. Není to vinou ředitelství či šéfa oddělení. Je to vinou systému. Naše policie si nemůže na příklad dovolit přepych, uvolnit úředníka, aby se mohl plně a soustředěně věnovat vyšetřování určitého případu. A tak se stává, že úředník, jenž vyšetřuje případ zlodějské tlupy (to je třeba i 120 vloupání), musí kromě toho ještě mít pravidelný žurnál (— výslechů předvedených, rozhodování o zajišťovací vazbě, intervence, dispoice služební, případně večer ještě služba při schůzích a pod.). Žurnál je služba v době mimo pravidelné úřední hodiny. Jakýsi druh pohotovosti.

Tato úspora na početním stavu je doprovázena úsporou »provozní«. Meziměstský telefon je věc velmi nepřijemná ministerstvu vnitra, kterému policie podléhá

a které dává rozhodně přednost vymoženosti »Poštovního prosto — věc úřední«. Motorisování policie postupuje nesmírně pomalu a zatím je služební automobil pro řadového úředníka či detektiva zdrojem nebezpečnosti jen potud, že by ho mohl někde na ulici přejet. O letadlech se vůbec nemluví, leda že některý klient policie použitím aeroplánu získá náskok před úsporným systémem erárním.

Než to všechno snad přijde. Nemorální příchutě nabývá tato spořivost jen tím, že služba dosud valně klope, a že právě toto klapání je vykupováno zdravím, nervy a lidskou spokojeností špatně placených, prací přetížených policistů. Slovo policista zde platí od výpomocného strážníka až do policejního či ministerského radu. Námitka rovnosti platů s ostatními státními úředníky zde neplatí, protože právě policejní služba se tolik liší od státní služby. Každé povolání, které má nepravidelný pracovní čas a služební doby často nesmírně dlouhé (24 hodin i víc), vyžaduje zvýšeného nákladu života. A to dělá do roka velkou částku. (Dvoji stravování, nutnost častého vyhledávání kaváren a podobných místností, dlouhé bdění, ničení šatstva pochůzkami za špatného počasí atd.).

Diety, které jsou určeny za služební výdaje, jsou neúměrně malé a jsou nad to již předem, bez ohledu na nákladnost a šetření, přesně a níže limitovány.

Toto všechno handicapuje činnost policie se stanoviska lidského a materiálního. Detektivky, kde policejní úředníci pronásledují zločince v autech, aeroplánech, kde podplácejí konfidenty hrstmi bankovek, kde se telegrafují a telefonují obrovské litanie na všechny strany — tyto detektivky tvoří oblíbenou humoristickou četbu policistů u nás i v jiných státech.

Znakem, heslem a podstatou našeho (evropského, reálného) policejního umění je: zdravý rozum, trpělivost, houževnatost a neúmornost. — K odbornému vzdělání (k němuž u nás žel není mnoho příležitosti: školy a literatury!?) přistupuje prakse. A prakse sama je zase: zdravý rozum, trpělivost, houževnatost a neúmornost.

Obor kriminální služby.

Podle prakse lze s policejního stanoviska rozlišovati zlé činy asi takto: ve zlé činy běžné čili všední a ve zločiny unikátní. Běžné čili všední zločiny lze rozlišovati snad podle množství případů, kdy lze soudit z určitých znaků, že jsou páchany jedním pachatelem nebo určitou skupinou. Konečně i podle velikosti zla, jež je jimi způsobeno.

Proto je pro policii všedním či běžným případem i Landru. Protože vražda, — je to hrozné vysvědčení pro lidstvo — patří k všedním událostem. Landru jich má na svědomí jen víc, než se dokázalo jiným vrahům. Toť vše. A že jsou zabíjeny vdavek chtivé starší ženy, když začnou na sňatkového podvodníka naléhat, aby uskutečnil svůj slib, to je historie taktéž pro policii všední a staršího data.

Unikátním se stává zločin tehdy, když zločinec volí k provedení činu neobvyklých metod, nebo když se stane zločin neobvyklý námětem a předmětem. Takových zločinů je dost málo, protože tak prastaré city jako: nenávisť, láska, nepřátelství atd. probraly za dlouhý čas dějin lidstva již několikrát po sobě celý repertoár kriminálních projevů. Bez prejudice (případ ještě není právoplatně skončen) lze říci, že čin, jaký líčí obžalovací spis proti Michalkovi, Sýkorskému a dru Klepetářovi lze

označit jako případ zločinu unikátního co do metod, jakými byl proveden.

S praktického stanoviska lze rozdělit zlé činy v kategorie deliktů proti životu a zdraví lidskému (vražda, zabití, těžké a lehké ublížení na těle, odkládání dětí atd., v delikty majetkové (krádež, podvod, zpronevěra, loupež, falšování peněz atd.) a konečně v delikty proti právnímu a lidskému řádu (obmezování osobní svobody, násilné smilstvo, žhářství, křivá přísaha a pod.).

Podrobnou klasifikaci toho všeho obsahuje trestní zákon. Nelze přejít mlčením, že tento náš trestní zákon je v podstatě dílem právnický i formálně skvělým. Byť i to či ono zásadní ustanovení neobstojí před moderní kritikou nebo je alespoň důvodně předmětem rozprav, je jádro trestního zákona dílem velkého právního ducha. Postačí si uvědomit, že tento zákon pochází z roku 1852, byl tedy kodifikován čtrnáct let před »prajskou válkou«. Uvědomíme-li si, co se od těch dob všechno změnilo, co všechno pozbylo platnosti od oněch dob, pochopíme, jak velké je to dílo. Chemie, — tenkrát skoro žádná (v dnešním smyslu), elektřina — hračka několika málo učenců, cesta do Ameriky — osmnáct dní, radio? Fotografie? Roentgen? Paedagogie? Politika?

A všechny tyto převraty a přelomy přečkaly jasně, klidně a stručné definice trestního zákona, ačkoliv skoro každá z těchto vymožeností se nyní uvádí ve vztah k trestnímu právu.

Od roku 1852 se značně rozmnožil počet způsobů, jimiž lze na svět, zvaný lepším, dopravit svého víc či méně milovaného bližního. (Elektřina, plyny, umělá infekce nemocemi, syntetické jedy). A přece nebylo třeba měnit ani slova na paragrafu 134. trestního zákona a pořád je načisto jasně, co je to vlastně vražda.

Neboť zákon praví: »Kdo proti někomu v úmyslu, aby jej usmrtil, takovým způsobem jedná, že z toho vzejde jeho nebo jiného člověka smrt, dopouští se vraždy«.

A to platí zrovna tak na usmrcení neandertálským klackem, jako to bude platit o vraždě Grindell-Mathewsovými paprsky, které prý zabíjejí na vzdálenost mnoha kilometrů. A bylo by možno podle toho soudit i člověka, o němž by bylo prokázáno, že dovede usmrtit pouhou vůlí.

K porozumění detailů tohoto hrdelního oboru třeba vědět, že se vražda od zabití liší velmi jemným odstínem, jež je těžko zjišťovat. § 140 tr. z. praví, že zločinu zabití se dopouští ten, kdo provede čin, jenž má za následek smrt člověka, ne sice s úmyslem, aby člověka usmrtil, ale přece v jiném nepřátelském úmyslu. — Úmysl rozhoduje tedy o kvalifikaci činu, jež je důležitá, vzhledem k podstatnému rozdílu mezi tresty: vražda — smrt, zabití — od pěti do desíti let těžkého žaláře, jenž může býti snížen o podstatný zloemek.

Úmysl prokázati je ovšem těžké a zde je široké pole pro pátrání policie, která shromažďuje důkazy a fakta, z nichž by bylo možno soudit s určitou bezpečností na úmysl pachatelův. Na příklad: Člověk obžalovaný z vraždy se hájí za vyšetřování tím, že chtěl onomu člověku dát jen »na pamětnou«, že se tedy nedopustil vraždy, nýbrž jen zabití. Ukazuje na to, že revolver, ze kterého po něm střelil, je malý, a že proto nemohl předpokládat, že rána z něho může být smrtelná. A že ho nestřelil ani do hlavy ani do srdce, ale jen do stehna.

Policie zjistí, kde byl revolver koupen. Vyslechne ob-

chodníka a na příklad z knih o prodeji střelného prachu zjistí, kdo byl onoho dne nebo alespoň v oné době u obchodníka něco kupovat. Může to být pět lidí, ale přichází jich třeba v úvahu také třicet.

Těch pět nebo těch třicet lidí je vyhledáno, — každá adresa stojí mnoho hodin práce, — pak se rozejdou detektivové, každý v ruce kousek adresáře velké Prahy. A jeden výslech po druhém: kdy jste byl u obchodníka X. Y.? Nepamatujete se, kdo tam tenkrát kupoval revolver? Neznáte zde toho člověka? A ukáže mu fotografii obviněného.

Lze s bezpečností očekávat, že jeden či dva si vzpomenu. A pak se čte při porotě takovýto protokol: Po poučení o významu svědecké výpovědi a přísaze vypovídá za přítomnosti vyšetřujícího úředníka a civilního strážníka svědek N. N.: Byl jsem dne 1. listopadu t. r. u obchodníka se střelnými zbraněmi X. Y. v Praze kupovat lovecké náboje. Na datum se pamatuji, protože jsem čekal na prvního, abych měl dost peněz. Musel jsem dost dlouho čekat, protože přede mnou kupoval revolver nějaký muž, jenž se nemohl rozhodnout pro žádnou ze zbraní, které mu byly ukázány. Chtěl si původně vybrat velkou automatickou pistoli, ale pak řekl, že by ji nemohl nosit v kapse a nosit ji v tašce kolem pasu že je nápadné. Tak mu obchodník nabídl malý bubínkový revolver. Muž poznamenal, že to je hračka a že to beztak nestřílí a že to dělá jenom rámus. Pamatuji se na to, protože obchodník poznamenal, že ten rámus není tak velký, ale skutečně ten, kdo ho proti sobě slyší, že ohluchne navždy. Obchodník k tomu dodal, že tato zbraň má náboje olověné, které jsou nebezpečné, protože dělají velké průstřely a že je ten revolver lepší než bambitka, která střílí ocelovými plášti. Bambitkou že musí trefit přímo do hlavy nebo do srdce, aby zabil, kdežto tím, že stačí trefit i svaly, kudy procházejí tepny. Obchodník dodal, že mu to vysvětluje proto, aby někdy třeba neměl opletačky s překročením sebeobrany. Muž si nechal věc s nebezpečností malého revolveru ještě jednou vysvětlit a pak tuto zbraň s uspokojením koupil, ač byla dost drahá. — Při konfrontaci na policii jsem v onom kupci revolveru poznal s určitostí obviněného.

Takovýchto protokolů se při běžném porotním přelíčení čte spousta, a každý z nich je výsledkem úmorné, nevděčné práce detektivů skutečných, neliterárních. A nejednou rozhodují, jako zde, na poli, kde jiných důkazů nelze nabýt.

Místo činu a jak o něm zvědět.

Určitý kousek zemské kůry stává se místem činu ne tehdy, když se tam něco stalo, ale tehdy, když se policie dozví, že se tam něco stalo. To není špatný vtip, ale koncese, učiněná kusosti všeho lidského vědění. Když loni kopalí v jednom z pražských předměstí příkopy pro kanalisaci, našli v hloubce asi dvou metrů pěknou lidskou kostru. Takové věci se stávají a kosti se odvezou na hřbitov, kdež se pohřbí v šachtě. Nikdo dnes neví, kde byly po různu rozstrkané hřbitovy, hřbitůvky a morové jámy. Tento nález však byl zajímavý tím, že kostra měla v levé lopatce zabodnutý zbytek nože. Byl tak pěkně zaražen, že naštipl lopatkovou kost a zůstal tam vězet. Lze si domyslet, že nůž byl vražen do zad člověka živého, jenž na to potom umřel, protože mu čepel roztrhla vnitřnosti, snad i srdce. A neboť byl

nahonem a důkladně pochován. Ale od té doby uplynulo asi 200 let.

Po té ulici chodilo moc lidí a chodily tudy jistě i pochůzkové hlídky, a pořád ještě to nebylo místem činu. Protože nikdo z kompetentních nevěděl, že se zde něco stalo. Je tedy jistě zajímavé, kdy a jak se policie o činu dozví.

V první řadě je to ovšem udání poškozeného či svědka.

O filtru bezpečnostním byla řeč v minulém článku. Kromě tohoto zjišťování podezřelých lidí slouží k informaci policie ještě služba konfidentská. A tím jsme zase u konfliktu mezi detektivkou a skutečností.

Detektivky předpokládají železně a po vojensku organizovanou tlupu zločinců. To je první velký úraz. Zločinci obecně solidárními nejsou. Vyskytují se případy, že dva či tři zločinci téhož oboru jsou velkými kamarády a hádají a rvou se mezi sebou méně, než jeden každý s ostatními. Ale takového kamarádství je následkem množství společně provedených zločinů, z nichž určité procento zůstává vždy až na další neprokazatelné. Proto je tato solidarita věc velmi praktická: dává naději, že část zločinů zůstane, — i při zatčení a případném souzení, nepovšimnutou.

Jinak je skoro každý zločinec ochoten prodat svého kamaráda. Nemusejí to být peníze, za které jej detektiv kupuje. Ba, obvykle to ani peníze nejsou, protože pašoval pro konfidenty, jaký je detektivovi k dispozici, je směšně malý a činí necelých sedm desát Kč měsíčně. Za to si dnes nelze koupit ani posledního pasáka.

Odměna, kterou detektiv poskytuje konfidentovi, je jiného druhu. Třeba vědět, že konfidenty pro sprosté zločiny jsou lidé z tohoto prostředí samého. Jsou konfidenti z povolání, a to bývají lidé, kteří, vedouce sami život jakž takž v mezích zákona, se stýkají z nějakého důvodu se zločinci z povolání. Jsou to na příklad portýři hotelů nebo putyk předposledního a posledního řádu, majitelé nocleháren a pod. Tito lidé dávají detektivům informace za to, že detektivové jim zbytečně nestěžují živnost. Není v tom se strany detektivů nic nezákonného. Pro spravedlnost je užitečnější, když majitel noclehárny upozorní detektiva, že slyšel, jak »zrzavý Anton« si domlouval s někým na zítřek »kasu« ve Vysočanech blízko viaduktu, než když majitel noclehárny na detektivovo udání dostane deset korun pokuty za to, že poskytl policejně nehlášenému člověku přístřeší.

Hlavní význam konfidentů totiž spočívá v tom, že podají občas aviso o chystaném zločinu. V takovém případě nezatýká policie nařčeného, ale učiní v okolí označeného místa opatření, aby zastihla zločince i s případnými pomocníky in flagranti. Význam takového postupu tkví hlavně v tom, že policie chytí více zločinců najednou, že má právní možnost je také zatknouti a usnadnit si tak vyšetřování jiných případů, ke kterým nemá dosud pachatele.

Provést takovou léc na lupiče není snadnou věcí. Detektivové musí obklíčit značnou plochu, neboť konfident málokdy zná přesně místo, které si lupiči vyhlédli. Obklíčení musí být provedeno nenápadně, protože lupiči, obzvláště lupiči pokladen, jsou velmi opatrní. Není vzácností, že detektivové čekají marně i čtrnáct nocí, i víc. Což patří také ke kapitole nevděčné, neuznané práce neznámých policistů.

Další kategorie konfidentů jsou zločinci sami. Toto ovšem jest živel proměnný. Konfident aktivní může být obratem ruky pasivním předmětem konfidentství. Zločinci z povolání, — pokud ovšem nejde o těžké kalibry: kasaře, násilné lupiče a vůbec lidi, kteří pracují s riskem mnohaletého žaláře, — vyrazují své druhy policii z různých důvodů. Sem tam opravdu za peníze, když je hodně zle a když policie právě pátrá po nějakých velkých věcech (v takové době totiž není radno krást, protože se velmi lehce zatýká). Častějším motivem denunciacie je však osobní msta, závist, žárlivost nebo konečně uražená ješitnost či pýcha. Kriminální svět užívá častěji než se myslí policie jako nástroje osobní pomsty. Detektivové nikdy svých konfidentů neprozrazují a rozbíjejí s velkým úspěchem jednotnou frontu zločinců.

Je hodně na první pohled nemorálního v tom, že policie v získávání konfidentů nehledí na feudální čestný kodex a přijímá s velikou ochotou i udání bratra na bratra a syna na otce.

Známy pražský policejní úředník byl jednou dotázán na to, zda v uplácení a kupování konfidentů nespaturuje unfair postup. Policejní úředník odpověděl: »Počet zločinců je nepřímou úměrnou počtu zatčených zločinců. Naším úkolem je počet zločinů snižovat a nikoliv vychovávat zločince ke kavalírství«.

Kromě pravidelných konfidentů existuje ještě druh konfidentů příležitostných. Souboru jejich hlasů se říká podle prostředí a nálady: pomluva, klep, tlach nebo jemněji: fama.

O zlu, které bylo a je páchano klepy a pomluvami, bylo již mnoho psáno. Nejedno literární drama vděčí za konflikt nositeli pomluv, intrikánovi.

Polobůh právníků, Rudolf von Jhering, napsal k jednomu z dramát Španěla José Echegaray předmluvu, která je apologií pomluvy. Velký právník označuje pomluvu a veřejné mínění (psáno s uvozovkami i bez nich) za jedno z nejučelnějších a nejpřirozenějších opatření, jimiž se společnost, byť i nevědomky a často ve zkrslé formě chrání a brání proti zločinu a proti zlým činům, proti nimž je často i zákon a výkonná spravedlnost bezmocná.

Obdoba toho platí i pro policejní službu. Je na policii, aby redukovala, co se dozví cestou pomluvy nebo příležitostné denunciacie, na prvek pravdy, aby nestíhala nevinné nebo aby se nestala nástrojem lidské zlomyslnosti.

Ve skutečnosti bylo mnoho zločinů objeveno právě tím, že se detektiv dozvěděl, byť i zkrslým způsobem, o podezřelých náznacích.

Hlavně zločiny páchané na dětech nebo na velmi starých a neduživých lidech (věznění slabomyslných členů rodiny, aby se nemusel platit jejich pobyt v ústavu choromyslných, zavírání nespokojených výměnkářů a pod.) vycházejí na jevo podobným způsobem. Zločiny ty nepatří k věcem u nás neznámým. Za posledních deset let byly vyšetřeny tři případy: v jednom případě byl vězněn slabomyslný stařec asi 18 let ve sklepě. Všechny tři zločiny se odehrály na venkově. V městě se to nestává. Těsné spojení mnoha lidí nedopouští jich provedení. Zase důkaz pro správnost Jheringovy teorie.

Do kategorie konfidentů patří i pisatelé anonymních dopisů. Pohnutkami zde bývají pravidelně také nepřátelství, zášť, závist, ale stává se také, že pisatele přiměje k udání skutečně cit pro spravedlnost a že jen ze strachu před docházením k soudu nebo ostych před udává-

ním, či jiné lidsky pochopitelné momenty, jej zdržují od toho, aby se přihlásil jménem.

Při poslední velké kriminální aféře v Praze (nebyl to případ Vörösmartyové) dostal vyšetřující soudce asi dvě stě anonymních přípisů, z nichž jeden měl 58 strojem psaných archů velkého formátu a obsahoval nesmírně cenné zprávy, jichž věrohodnost byla později plně prokázána.

Policeie na místě činu.

Ze všeho policejního vyšetřování těší se největší pozornosti všech lidí vyšetřování vražd. Je to skutečně vyšetřování zločinu nejhroznějšího potud, že hrůza činu je takřka očividná a bezprostřední. Při tom však s policejního hlediska neatří vraždy k případům nejtěžším, pokud nemáme na mysli zastaralé vraždy loupežné a vraždy spáchané na nevěstkách.

Zločinc každý je výslednicí několika sil: v duši zločince bojuje strach z trestu s intersem činu. Čím větší trest, tím větší musí býtí interes, aby se člověk odhodlal čin provést. Jelikož na vraždu je nejvyšší trest, bývá i interes vraha z momentů lidsky nejzávažnějších.

Při pátrání postupuje policie také logicky podle těchto předpokladů. Byť i podrobné metody od sebe se lišily (Paříž časově postupuje naprosto jinak, než Londýn nebo Praha), přece v hrubých obrysech je postup policie tento: zjištění oběti, zjištění způsobu smrti, zjišťování interse a souběžně zjišťování interesentů.

Již samo zjišťování totožnosti zavražděného bývá těžkým úkolem. Převážná většina mužů nenesí u sebe osobních průkazů. Ženy nemají legitimaci u sebe, až na mizivé promille, nikdy. Pravděpodobnost nálezu legitimace se zmenšuje procentem vražd loupežných, kde pachatel odnese s sebou obyčejně všechno, co zavražděný měl v kapse. Při vraždách, objevených delší čas po činu, stěžuje pátrání ještě rozklad mrtvoly. V takovém případě nepomůže ani nahlédnout do seznamu osob pohřešovaných, protože i u nás je jich tolik, že každý nález mrtvoly připouští několik výkladů. — Množství nevěstných není ovšem náznakem samých nevyzpatraných vražd. Značný kontingent nevěstných dodávají zaměstnanci nižších kategorií od 18 do 30 let. Do seznamu nevěstných se dostávají obyčejně na udání bytné, která sděluje, že její podnájemník zmizel, nevzav s sebou svůj kufřík, ale nezůstav také dlužen. Důvodem takového zmizení bývá velmi často očekávaný spor paternitní, kterému se kandidát šťastného otcovství vyhýbá zmizením, když před tím byl vykalkuloval, že ztráta kufru je lacinější, než dvacet let alimentů nepodmínečně.

V kriminalistice je dost případů, kde pátrání po vrahovi ztroskotalo o nemožnost zjistiti totožnost zavražděného. Na všech policejních ředitelstvích Evropy visí již půl roku velký plakát: ve čtyřech řečích sděluje La Direction de Police de Vienne, že 30. března byla ve vídeňských sadech nalezena mrtvola neznámé ženy, jejíž totožnost nemohla býtí zjištěna. Na plakátě je reprodukována fotografie mrtvoly, posmrtná maska, je tam fotografie střeviců zavražděné (její šaty byly při vraždě spáchané nožem úplně zničeny) a náhrdelník, který měla na sobě. Na zjištění totožnosti je vypsána cena. Pátrání bylo dodnes marné.

V Paříži najdete skoro v každém závodě, kde prodávají obrazy a sošky, posmrtnou masku krásné, asi osmnáctileté dívky. Podle protokolů policie byla tato dívka vytažena mrtva ze Seiny, utopená. Byla podle šatů a

nenápadných, ale drahocenných skvostů, příslušníci nejlepších společenských vrstev. V desítkách tisíců exemplářů se rozšířila její posmrtná maska pod názvem »L'inconnue de la Seine« po Paříži a snad celé Francii a totožnost mrtvé, snad zavražděné, nebyla dosud zjištěna.

Zjistí-li se totožnost zavražděného, má lékař zatím již aspoň zhruba diagnosu příčiny smrti. Najde-li se jed, může již před pitvou s určitou pravděpodobností odhadnout vražedný nástroj.

Okolnost, zda u mrtvého, byl-li podle oděvu příslušníkem zámožnějších vrstev, nalezen nějaký majetek, či nic, je pouze náznakem, zda jde o loupežnou vraždu či nic. I nejzámožnější člověk může jít večer domů bez krejcaru, i bez hodinek, protože snad všecko prohrál v kartách a byl snad právě zabit proto, že se hádal se svým šťastnějším spoluhráčem.

Proto věnuje policie hlavní úsilí tomu, aby zjistila, co dělal zavražděný těsně před smrtí. Pak ovšem se pátrá po jeho minulosti, aby se našel interes, který kdo mohl mít na jeho smrti.

Každá skutečnost, kterou policie vyšetří, je výsledkem úmorné mravenčí práce. Jsou policisté, kteří vynikají nad ostatní bystrou pohotovostí ducha. Ale více významu pro policejní službu má policista, jenž na sebe vezme práci perlustrovat tisíc majitelů osminek třídní loterie, když vypátrá, že jeden z nich má jméno totožné se skutečným jménem snátkového podvodníka, — než genius, jenž podle popele z cigarety pozná, že vrah kouřil egyptky a ne športky. Historie s třídními losy není vymyšlená. Inspektor Pudil z pražské čtverky našel tak snátkového podvodníka K., jenž tenkrát na základě tohoto vyšetření dostal pět let a od té doby dělá dobrotu.

Jinak se pátrá po vrahu stejnou methodou, jako po každém jiném zločinci. Výslechem desítek a set lidí, logickým myšlením a případně i rekonstrukcí zločinu. Mnohem horší než zatýkání podezřelých lidí je, vybrat mezi podezřelými, jichž je vždycky víc než dost, skutečného pachatele. Zde pomáhá daktyloskopie, mikrofotoografování projektilu (jde-li o zastřelení) a srovnávání mikrofotografie se střelou vypálenou pokusně ze zbraně která přichází v úvahu jako vražedný nástroj. Zjistilo se totiž, že každá zbraň zanechává na střele a objímce náboje charakteristické znaky. Znátí zbraň, je již krokem k vypátrání majitele zbraně; vlastnictví vražedné zbraně nemusí, ale může být důležité indicium.

I zde ovšem platí to, co o konfidentech profesionálních a příležitostných bylo dříve řečeno.

Určitý společný rys s pátráním po vražích a loupežných vražích má i pátrání po zlodějích potud, že hlavní svědek, totiž poškozený, pachatele nezná, nebo znal-li ho, nemůže mluvit, což je prakticky jedno a totéž.

Podvodníci.

Tím je dán i rozdíl mezi pátráním po podvodnících. Zde poškozený zločince zná, mnoho o něm ví, a chyba je jen v tom, že to, co ví, nebývá pravda. To už tkví v podstatě deliktu, neboť podvod je přece podle trestního zákona předstírání nepravdivých skutečností. Při pátrání po podvodnících uplatňuje se nejvíce prakse policistova: detektiv musí zde mít hned, když dostane trestní oznámení, na mysli určitý počet jmen profesionálních podvodníků a musí mít alespoň tušeni, do kterého oboru by tento podvod mohl spadat. Podvody jsou

ve skutečnosti nejrozmanitějším oborem a možnosti jsou zde tak nekonečné, jak universální možnosti lidské hlouposti. Roku 1910 přestal v jednom z okresů v Čechách najednou fungovat telefon a telegraf. Ukázalo se, že krajem prošel muž v uniformě poštovního zřízení, jenž ve vesnicích oznamoval, že telegrafní a telefonní linky budou vedeny jinudy a že poštovní správa proto prodává dosavadní telegrafní tyče. Pošťák je prodával za hotové s poukazem, že pozítří v polecne si je mohou nabyvatelé vykopat a odnést. Bodří mužové z lidu hotově zaplatili krásné vyschlé dřevo, tyče vykopali a dráty si vzalv nádavkem.

V Praze samé bylo nesčetněkrát bodrým venkovánům prodáno vybírání mýta, v Pešti prodal kdosi nedávno ještě rolníkovi z dálného venkova vůz, který jezdí bez koní a bez páry, totiž vůz městské tramwaje. Tento případ měl těžkou soudní dohru i pro ubohého sedláka, protože se dopustil různých deliktů na vrátném tramwajové remisy, když si večer přišel pro koupený vůz.

Dopadení podvodníka profesionála je jen otázkou času a není jinak příliš velkým problémem.

Horší je to s kapesními zloději. Detektiv, jenž má na starosti na příklad nádraží, se podobá pavouku, jenž čeká na nenechavou mouchu, která loví v tlačeni. Nedávno jezdili dva detektivové v Praze 6 hodin tramwají po Václavském náměstí od Můstku k Museu a od Museu k Můstku, sledující dvojici mužů, kteří sedali zasedně jen do přeplněných vozů a po dvou stanicích zase vystoupili a jeli odkud přijeli. Večer je detektivové zadrželi v okamžiku, kdy jeden z nich sáhl do kapsy jednoho spolucestujícího.

Celou odměnou detektivů byla třířádková zpráva novín, že se včera detektivům bezpečnostního oddělení podařilo dopadnouti dva mezinárodní kapsáře, kteří byli dodáni soudu. Na tomto případě je poučná trpělivost detektivů a pak okolnost, že člověk okradený těmito kapesními zloději krádež ani nepozoroval a než mohl být detektivy upozorněn, vyskočil z tramwaje. Policie jej vypátrala a doručila mu náprsní tašku s velkou částkou peněz dřív, než si poškozený ztráty vůbec všiml.

*

Za posledních tří let byla v Praze jedna sensační vražda. Za posledních tří let vypátrala pražská policie asi patnáct tisíc deliktů. V těchto číslech je poměr mezi prací policie a mezi tím, co literární detektivka o policii k věření předkládá.

Arne Laurin:

Anonymita novin.

III.

Už jsme to tu měli; novinářský anonym prý může dnes tak, zítra jinak. Dnes, prý, vezme peníze a zítra za ně napíše článek pro cosi, co není hodno veřejného zájmu. A kdyby nebylo anonymity, bylo by vše stejné. Jen že by snad napsal první článek pod svým jménem, druhý pod pseudonymem, odedneška z brusů novým. Neboť nikde nechtějí mluvit o tom, že tam má být vlastní jméno, nýbrž jméno. A že, prý, bude-li tam jméno, nebude korupce.

Neboť — to je pravda — anonymní zbabělost je současně korupcí, anonymita dává právo nule, aby říkala »m y« a aby se nafukovala, kde měla, třeba, státi v koutku nebo na smetišti.

Naproti tomu tvrdí zastanci anonymity — se stejným právem a se stejným dôrazem — že bez anonymity ne-
 lze korupci potíratí vôbec. Protože, řekněme, si přeje
 orgán jedné politické strany odkrýti korupci v úřadě,
 který je doménou jiné politické strany (korupce, to už
 je její průvodní zjev, bývá obyčejně odkrývána u dru-
 hých) a musí za tím účelem došici informací. Kdo se
 má podepsati pod článek, odhalující korupci? Ten či
 onen redaktor, o němž se, třeba, ví, že thematu, o němž
 píše, je stejně vzdálen, jako každému jinému? A potom
 (říkají zastanci anonymity), kdo by nám dával informa-
 ce, když by se musil báti pronásledování nadřízených in-
 stancí, jiných politických stran či zájmových vrstev?

Není to ovšem argument, ale je to pravda. Počínaje
 člověkem vznešených zásad, který každý svůj krok uvá-
 ží, než ho k větší slávě boží vykoná, a konče miserou,
 který se chce pomstít představenému, že mu na vánoce
 nepřidal den dovolené: bez anonymity by nešlo podni-
 katí očistné kampaně, bez anonymity by nešlo odkrývatí
 zlo, stejně jako by nešlo u podpisovaných útoků, aby
 nějaký misera kazil život druhého jen proto, že se tento
 druhý s ním neodvážil píti na bratrství.

Hanebnost vede k topornosti, říkají protivníci ano-
 nymity. Anonymní útoky jsou hanebností — a podí-
 vejte se na hrůzný styl některých večerníků, který se
 nelepší ani tím, že se zaň činí odpovědným af už mi-
 nisterský předseda nebo některý z ministrů! Nebylo, ří-
 kají, takové spouští jazyka, nebylo takového prznění
 mateřštiny. Bylo. Tohle prostě není pravda. Byly ha-
 nebné kampaně, které byly podepisovány, byla tam jmé-
 na, která měla zvuk tady i za hranicemi — rukopisné
 boje nebyly také žádným tenisem, hilsneriada nebyla
 krasobruslením, byly tu topornosti anonymní, ale také
 neanonymní; na konec nutné vyhrává ten, kdo má
 pravdu a ne jiný, kdo jen řve.

Ale dostáváme se příliš k detailům hlavní otázky:
 anonymní či neanonymní noviny? Co se tím myslí?
 Mají býti podpisovány zprávy o zemětřesení v Číně,
 když je dostávají všechny, nebo téměř všechny, listy od
 stejné tiskové kanceláře? Mají býti podpisovány každo-
 denní zprávy o povětrnosti, když v tom není osobního
 mínění, nýbrž jen konstatování fakt? Čili jinými slovy:
 nemá-li býti podpisováno všechno, co má býti podpi-
 sóváno?

Už jsme slyšeli: především mají býti podpisovány
 osobní útoky. Ale což je to nějaký předpis, že mají býti
 v novinách útoky? Což to nemá zůstat privileji určité
 klasy novin a novinářů, s kterými si člověk neseďá ke
 stolu? A jimž je konečně i jedno, mají-li psáti útoky
 podepsané či nepodepsané? Nebo, jinými slovy: jsou
 listy, které jsou jako punc, patříš-li tam, nechod mezi
 lidi nebo chod jen mezi sobě rovné; a jsou jiné listy,
 které jsou jako jiný punc, jsou vysvědčením a jsou vy-
 znamenáním — u těch, dle mého mínění, stačí také
 příslušnost k nim, aby vyřázila veřejné titule a všechno
 ostatní, co požadovali odpůrci anonymity.

Touto cestou bychom se dostali do samých slepých
 uliček. Také moji předchůdci, kteří rozebírali otázku,
 zde končili. U těch útoků, které mají býti podepiso-
 vány, lhosejno, jakým jménem, zda vlastním či přijá-
 tím, zda od dávna nošeným či teprve včera vzniklým.

Otázka anonymity začíná jinde. Ne na periferii no-
 vin, nýbrž u jich kořene. U podstaty novin.

Podstata novin (aspoň středoevropských a aspoň tak-
 ových, které nejsou jen denně vycházejícími pamfle-

ty) je ideová náplň. Noviny jako ideový celek:
 tady může začít debata o anonymitě. Jde-li o ideu
 špinavou, nepomůže ani sto jmen, aby se z ní stala idea
 čistá. A i kdyby byla každá zpráva o zlamaných no-
 hách podepsána, nespraví se tím také ničeho. Noviny
 jako ideový celek je jedna stránka otázky. Druhá
 stránka je stejná, jen akcent je jinak položen: noviny
 jako ideový celek.

V Evropě jsou listy s dlouhou tradicí, a takřka ne-
 omylně lze vědět předem, jak se zachovají ke každému
 jen trochu významnějšímu problému veřejnému. Jsou,
 pravda, vedle nich i takové, které jsou na prodej to-
 mu, kdo dá více — ale už existence prvních je důkazem
 pro thesei »noviny jako ideový celek«; ať je to tradice,
 ať je to oportunita, nezklameš se v nich. To je znakem
 velké osobnosti fyzické i právní: nezklameš se v ní.

Noviny jako osobnost: v žádné studii
 o anonymitě se s tímto problémem neshledáš. A pře-
 ce je to nutné východisko. Bůh uchovej, aby z toho byl
 jednou nějaký novinářský l'art pour l'artismus — ale
 někde se začínat musí a tož tady.

A proč ne osobnost jako osobnost? Proč ne jed-
 notlivce, který udá tón a toninu? Proto ne, že chceme
 rozbírat otázku novin a ne otázky výhodnosti či nevy-
 hodnosti určitého názoru na štěstí, kariéru a příjmy
 jednotlivcovy.

»Times« jsou takovým celistvým orgánem, a je mož-
 no si i řadu jiných vyjmenovat. Po desíletí krystaliso-
 vala náplň listu, přicházeli noví lidé a určité niveau zů-
 stávalo, i když ti první dostávali zprávy kurýry na ko-
 ních a poslední už i obrazy bezdrátovou telegrafií. A
 byly v minulosti i přítomnosti kampaně, které dovedly
 zvrtnout ministry a vlády — v Anglii i jinde — a ne-
 bylo třeba debat o tom, má-li být útok podepsán či ni-
 koli. (Tak tomu je třeba rozuměti, tomuto požadavku
 po podpisování útoků: chtějí, aby byla podpisována pa-
 douštví, o nichž tu není řeč!)

V roce 1893 přednášel Emile Zola o anonymitě
 na mezinárodním kongresu, uspořádaném institutem
 anglických žurnalistů. Měl za sebou velké kampaně,
 především památnou kampaň o impressionisty i řadu
 jiných — a takový byl tenor jeho přednášky: anony-
 mita je jediná možnost, aby politické listy se projevo-
 valy s taktem a bez vlastních zájmů. Neboť stejně jako
 odpůrcové anonymity tvrdí, že jméno v novinách je
 vším, mohou druzí tvrdit, že to znamená nadnášení
 vlastní osobnosti, mluvení z oken, koketování pro řadu
 podřadných ohledů, koketování s čtenářem ve volbě
 formy i ve vábívě podání. To samo sebou, rozumí se,
 by mohlo býti i předností, jako na druhé straně je ne-
 štěstím některých novin toporný styl anonymních škra-
 balů: ale na konec se to stává cílem, přestává to býti
 prostředkem.

»Ano, ale já čtu v tomhle listě na příklad úvodník
 jen tehdy, je-li podepsán známým politikem, buď tím
 či oním.« Tedy ne argument, nýbrž jméno — tak to
 chtějí mnozí, v čele s nepřitelem novin Karlem Krau-
 sem, který to říká přesněji: »Dobré myšlenky jsou bez
 ceny — přijde na to, kdo je má.« Kdo má rozum, musí
 podepsati — ale nedostane se tímto podpisem ani
 o krok dále v problému anonymních či podepsaných
 novin. Konkrétně: nejde jen o úvodník, jako nešlo dří-
 ve jen o útoky. Jde o celek listu. A ve ř e j n ý z á j e m
 je právě v anonymitě: jsou, víte přeci, možny případy,
 kdy uveřejnění určitého faktu je ve veřejném zájmu,

nedojde však k němu, protože se nikdo nevydá na pospas event. následkům nebo si nezničí život vlastní, aby zachránil právo jiných. Jinými slovy: mnohý musí mlčet, kde veřejný zájem žádá hlasitého protestu. Nebo, ještě jinak: mnohdy vedou k anonymitě stejné důvody jako k tajným volbám — a není důležité jméno osoby, která vypsalala všechno podle zjištěných fakt, jako je důležité jméno (nebo jména) informátorů, kteří musí zůstat v pozadí. Čili, jak to říká citovaný již Enderlin, »anonymita kryje autora před vlivy třetích osob.«

Ostatně se naše debata točila vždycky jen kolem našich poměrů, nevšímajíc si zjevů v novinářství, které jdou s rozvojem jednak novinářské techniky, jednak politické propagandy. Stačí vzpomenout jen existence »hlavičkových listů«, které jsou vydávány politickými stranami pro různé zájmové okrsky, abys poznal, jak málo znamená jméno, proslavené v jednom a neznámé v druhém okrsku, jak mnoho naproti tomu znamená politická a mravní jednotnost celého listu, resp. celého komplexu listů, u nichž je měněn jen název.

Odosobněně sloužit — nebo prosazovat sebe na úkor myšlenky, taková je otázka. Nebo: buď harmonický celek či sbírka solových houslistů. Noviny jsou, už to bylo řečeno, orchestr. Je možné si vedle toho poslechnout solistu, tímto orchestrem doprovázeného a na jeho folii rostoucího, ale není možno komponovat jen pro sola s průvodem orchestru. Orchester je tu i tam důležitější než solista, který může býti dekorací, potřebnou či méně potřebnou, ale ne obsahem.

Je pravda, že se v anonymních novinách ztrácí osobnost. Aspoň osobnost jednotlivcova. Ale je-li redakce složena z osobností a je-li tu možnost dosíci mezi nimi harmonie — ať odpůrci anonymity prominou, mně je milejší vysoká osobnost novin jako celku než jednotlivá vysoká osobnost, která tu o svátících a významných dnech hraje houslová sola.

Ostatně toto volání po podpisech se dostává až k hranicím absurdnosti. Politiku, resp. sprostoty lze provádět nejen v dlouhých úvodnicích, ale i v docela kratičkých titulech. A jaké pak podpisy u titulů? U nás je toto »umění« vyvinuto už skoro k takovému mistrovství, jaké vykazovaly před válkou jen některé bulvární listy zahraniční, které se živily z pohledů do cizích ložnic nebo do zákulisí politických kuchyní: velmi blízko tomu byl před válkou a za války budapeštský »Az Est«, který byl školou poválečné bulvární žurnalistice vídeňské i berlínské. Tož jak na to? Podpisy u šfavnatých titulů? Když tyto titule jsou mnohdy více než celý obsah listu? Jsme u hranice, kde se celá otázka stává absurdností.

Noviny jako volná tribuna: není vážného člověka, který by chtěl věřit, že je možno, aby byl politický list zatažen jednou osobností jednou více napravo, podruhé druhou osobností více nalevo, abychom zůstali u terminologie u nás obvyklé. A přece to resultuje z požadavku, aby všecko, co se v novinách vytiskne, aspoň pokud to má v základě jakous takous ideu, bylo neanonymní, aby to byl projev určité osobnosti. Nebo jinak, hrozí fanatikové, to nebudeme čísti. A ovšem: budou to čísti, pokud to bude míti úroveň a pokud to bude psáno s pocitem a se všemi atributy odpovědnosti.

Před válkou, pravda, stačilo psát proti vídeňským vládám a proti všemu, co od nich pošlo. Bylo, pravda, lhostejno, zda je to podepsáno či nikoliv. A bylo opor-

tunnější nepodepisovat než podpisovat. Ať už to bylo třeba nezodpovědné. V listě řízeném vědomím odpovědnosti je třeba odpovědnost cítit z každé řádky, není třeba ji dekretovat nějakým nařízením o podpisování článků. Neboť: nařídíš-li podpisovat sprostoty, najdou si jinou možnost, aby zostudili protivníka, s kterým pak si třeba připijí na slavnou budoucnost národa.

Gel:

O povážlivých smlouvách pojišťovacích.

Se stanoviska sensačnosti či jenom časovosti je zajisté nepraktické čekat, až z průměrných čtenářů osmdesát procent už ani pořádně nezná náměty a ze zbytku polovička si řekne: »aha, jó, to bylo u soudu, mně se to hned tenkrát zdálo divný...«

Co se tenkrát zdálo »divný«, o tom se zde má mluvit. S odstupem času odůvodněným tím, že se má mluvit akademicky, teoreticky a bez osobních či korporativních osočování.

Před zemským trestním soudem se projednávaly dva případy, kde náhle a — dokonce i podle statistiky! — předčasně zemřeli dva mladí lidé. Obě to byly ženy, jedna 26letá, druhá 18letá. S první smrtí byla spojena výplata Kč 250.000, druhé úmrtí mělo stát jistou korporaci 100.000 Kč.

Čtvrtmiliónová historie je známá pod jménem »Případ Bedřicha V.«. Bedřich V. byl konečně porotou osvobozen, rozsudek je právoplatný a mezi slušnými lidmi, dbalými zákona a konečně i lidskosti platí Bedřich V. za muže soudně bezúhonného. Lidskost se zde hlásí o slovo proto, že sebenevinnější člověk nemá na celém světě a za živého boha jiné možnosti prokázat svoji nevinu jinak, než opisem osvobozujícího rozsudku. Toho úvodu bylo třeba, aby se osvětlilo, že tato úvaha není namířena proti rozsudku z 5. listopadu t. r.

Druhý případ je méně známý. Před senátem zemského trestního soudu v Praze odpovídal 10. října 1927 mladík jménem Václav H. Podstata věci byla tato:

Jedenadvacetiletý Václav H. z Karlína dal pojistit svoji 18letou sestru Marii na život a to v částce 100.000 Kč. V případě smrti Marie H. měla tato částka býti vyplacena jemu.

Pémie činila ročně 2.800 Kč, splatná čtvrtletně předem. Platit se mělo třicet let.

2. prosince 1926 zaplatil H. 700 Kč, to jest prémii do 2. března 1927.

V pojistném návrhu, jenž byl pojišťovnou přijat, je psáno, že ten, kdo bude platit pojistky, je v občanském povolání bednářským tovaryšem, jenž je zaměstnán jako závozník. To znamená, že doprovází řidiče nákladního auta a pomáhá skládat a nakládat zboží. Takový pojistný návrh prochází mnohýmá rukama, než je vystavena pojistka, která přece nese hromadu podpisů. Lze předpokládat, že alespoň jeden z těchto mužů ví, co to závozník je, a co je pro závozníka, když platí čtvrtletně 700 Kč, to je — u závozníků je účetní jednotkou týden — každou sobotu 55.— Kč.

2. prosince tedy zaplatil. Tím bylo zapláceno do 2. března.

26. února odpoledne se strhl v bytě společném Václava a Marii H. poplach. 18letá Marie ležela na zemi

v tratolišti krve, která se řinula ze střelné rány těsně u srdce. Marie H. byla převezena do nemocnice a měla ještě dost síly, aby řekla, že čistila bratrův revolver a když jí bratr chtěl vzít z ruky zbraň, že vyšla rána. Pak Marie H. zemřela. Ještě před 2. březnem.

Václav H. podal pojistku a pojišťovna — nezaplatila. Pojišťovna najednou věděla, že závoznictví je živností lidí velmi malých, pojišťovna najednou věděla, že Václav H., jenž platil — a zavázal se po 30 let platit — Kč 55— týdně, má těch korun týdně celkem jenom 150—, a že je zvláštní, když mladý muž obětuje přes třicet procent na pojistku své sestry. A že 100.000 Kč je pro závozníka nesmírně mnoho. Zkrátka: pojišťovna se odvolala na ustanovení pojišťovacích stanov, podle kterého pojišťovna nemusí platit, když obmyšlený (to jest ten, jenž má dostat vyplacenou pojistku) úmyslně zavinil smrt pojištěnce.

Václav H. vzat do vyšetřovací vazby pro podezření ze zločinu vraždy. Ukázalo se, že Václav H. si dal 18. února vystavit zbrojní pas, brzo na to si koupil automatickou bambitku a tuto bambitku položil onoho 26. února odpoledne, když sedal k svačině, na stůl. Na bambitce se najednou ocitla skvrna — bylo to sádlo, neboť H. jedl právě chleba se sádlem. Sestra Marie vzala zbraň do ruky. Čistila ji zástěrou. Václav H. tvrdil, že byl přesvědčen o tom, že zbraň není nabitá. Potom zase řekl, že v okamžiku, kdy viděl zbraň v rukách sestry, vyskočil, aby jí bambitku vzal, protože by se mohlo stát neštěstí. Stalo se.

Vyšetřování pro zločin vraždy bylo zastaveno a H. odpovídal se potom jenom pro přečin proti bezpečnosti života. Zároveň ale byl obžalován ze zločinu podvodu. Ukázalo se totiž, že H. padělal železniční legitimaci, aby mohl jezdit za svojí milou.

H. byl uznán vinným přečinem proti bezpečnosti života a podvodem, kvalifikovaným jako přečin a odsouzen do tuhého vězení v trvání čtyř měsíců . . . Jelikož byl zachovalý, byl mu povolen podmíněný odklad trestu.

*

Jak už řečeno, není předmětem této úvahy otázka viny či nevinu obžalovaných. Zde se ukazuje na čtyři věty:

V prvním přelíčení:

Předseda porotního senátu (k svědkovi, pojišťovacímu úředníku, jenž uzavřel onu čtvrtmilionovou pojistku): »Pane svědku, proč jste přijali ono veliké zvýšení pojistky ze 100.000 Kč na 250.000 Kč?

Svědék: »Pan V. byl váženým klientem pojišťovny.«

Předseda porotního přelíčení (k svědkovi, jenž dal napsat dopis, kterým se odmítá výplata oněch 250.000 Kč): »Pane svědku, proč se vám žádost o výplatu pojistky zdála podezřelou?«

Svědék: »Zjistili jsme, že pan V. žije v neuspořádaných hmotných poměrech, že nemá zaměstnání a příjmu a že je podezření, že v realizaci pojistky hledal finanční záchranu. Zprávu nám podala informační kancelář.«

V druhém přelíčení:

Předseda senátu (k pojišťovacímu úředníku): »Proč jste přijali tak vysoké pojištění?«

Svědék: »Návrh byl správně vystaven, premie zaplácena, proč bychom nepřijali?«

Předseda senátu (k úředníkovi, jenž zastavil výplatu): »Proč jste nevyplatili?«

Svědék: »Byl nám nápadný rozpor mezi majetkovými poměry závozníka a velikou částkou pojistky, která nebyla úměrná finančnímu interesu, který mohl Václav H. mít na životě své sestry.«

*

Tedy v obou případech při uzavírání pojistky (v obou případech byly příjmy i postavení obmyšleného na vlas stejné při uzavírání a při realizaci pojistky) je člověk »vážený klient« nebo ten, jenž správně vystaví návrh a platí (nic víc ani méně). V druhém případě ale je tu ihned přesná a negativní informace a nejen to: objeví se rozpor mezi pojistkou a interese, činiteli to, kteří se taktéž nikterak nezměnili.

Obdob pro to je v dějinách soudobé kriminalistiky dost a dost. Inženýr Marek: jeho nohu uznala pojišťovna při uzavírání smlouvy ochotně za tak drahocennou, že 30.000 dolarů jí sotva nahradí. V okamžiku, kdy se realisuje tato pojistka, už je noha jen corpus delicti. 30.000 dolarů je částkou »nápadně vysokou«. A podobně a podobně.

*

K diskusi se dává:

Pojišťovny přijímají pojistné návrhy nekriticky. Nevynakládají to, čemu se jinak říká »bedlivost dobrého obchodníka«. Pojišťovny opomíjejí kriticky censurovat pojistné návrhy. Přijímají návrhy, kde někdo pojišťuje ve svůj prospěch očividně neúměrně vysoko, nebo člověka, na jehož ž i v o t ě nemá materiálního zájmu. (Bratr sestru, bezdětný manžel manželku, která mu nepomáhá ani v obchodě ani v živnosti atd.), aniž se informovaly dostatečně o osobních a majetkových vlastnostech navrhovatele.

Tomu by se dalo odpomoci institucí podobnou censuře směnek při velkých bankách, nebo obdobou správních rad založen, které hlasují o poskytnutí půjček. Také by mohly pojišťovací návrhy obsahovat povinnou rubriku: čím odůvodňujete materiální interes, či jakou újmu má pojistka v případě realizace vynahradit?

A nade vším zákon, jenž automaticky přiměje pojišťovny k opatrnosti:

»Odepře-li pojišťovna vyplatiti pojistnou částku s tím odůvodněním, že obmyšlený zlým činem vyvolal pojistný případ, nebo dojde-li z jiného podnětu k takovému trestnímu stíhání obmyšleného, a dojde-li k hlavnímu přelíčení, má nalézací soud v rozsudku výslovně uznati, zda pojišťovací smlouva odporovala či neodporovala dobrým mravům (boni mores). Uzná-li soud, že pojistná smlouva o d p o r u j e dobrým mravům, a byl-li obžalovaný uznán vinným tak, že mu pojistná částka nepřisluší, nařídí soud pojišťovně, aby pojistnou část složila u pokladny soudu. Částka tato propadá ve prospěch státu.

Byl-li obžalovaný obmyšlený při hlavním přelíčení od obžaloby osvobozen a uzná-li soud přece, že se pojišťovací smlouva příčí dobrým mravům, rozhodne soud, vyslechnuv před tím návrhy obou procesních stran, o tom, kterou částkou lze považovati škodu obmyšlenému pojistným případem vzešlou, za nahrazenou. Pojišťovna jest pak tímto usnesením vázána vyplatiti stanovenou část obmyšlenému. Zbytek až do výše celé pojištěné částky jest pojišťovna povinna složiti u soudu. Částka tato propadá ve prospěch státu.

V Ě D A A P R Á C E

Miloš Bloch:

Business, lunch a reklama.

Chicago dne 16./XI. 1928.

Znáte přec ten chvalný zvyk amerických obchodních asociací vyřizovati řečnění a přednášení o obchodních věcech v poledne při lunchi. Obchodníci a ředitelé jdou místo do svého klubu v poledne do velikého sálu v hotelu, kde vyslechnou přednášku vynikajícího kolegy, zatím co kouří po obědě své doutníky. Jest to plodné využití polední pauzy.

Pokud pak ještě zbývá čas, hovoří se u stolů neb v hloučcích halle a to je neméně užitečná část meetingu. Lidé vyměňují názory a seznamují se. — Jest to lepší, než večerní hospodské schůze. Krátká polední pauza nutí k věcnosti a stručnosti a večer není ztracen. — U nás to ovšem není tak vhodné, poněvadž v Praze se chodí k obědu domů.

Náhodou jsem seděl na takovém meetingu vedle ředitele veliké reklamní agence. — Řečník dohovorel právě o tom, jak získal finance pro založení svého kvetoucího podniku proto, že napřed dělal reklamu a pak si šel pro kredit — a po přednášce se samozřejmě mluvilo o reklamě.

Věděl jsem, že můj soused jest vicepresidentem firmy, která prostřednictvím svých evropských filiálek umísťuje v Evropě inserci amerických exportérů. Ptal jsem se ho na jeho zkušenosti v Československu.

»A pokládáme Československo za pokročilý a pořádaný stát, přec se vyhýbáme inserování ve vašich novinách, protože s nimi máme špatné zkušenosti. Nikdy se nemůžeme dovědět spolehlivých číslic o nákladu (cirkulaci) vašich novin. Přesvědčili jsme se jenom, že číslicům na jejich prospektech nemůžeme věřit.«

»Velikou obtíž máme také s tím, že vaše noviny nemají pevné ceny. Kromě dvou či tří časopisů ve vaší zemi všechny noviny a odborné listy, které jsme poznali, mění ceny podle smlouvání a nátlaku, který kupující dovede vyvinouti. Proto je kalkulace agencí velmi ztížena.«

»Máte též mnoho různých formátů novin, takže pro každé z nich musíme mít štočky jiné velikosti, což jest ještě komplikovano tím, že texty musí býti překládány.«

»U nás v Americe se národní inserce v rozšířených listech provádí v radně prostřednictvím agencí. Veliké listy, jako Saturday Evening Post vůbec nepřijímají inserci přímo od inserentů. Agence dostává od časopisů 15% provisi, ale za tyto peníze musí obstarati nejen umístění a vyúčtování, nýbrž i návrhy inserátů a celý plán kampaně. Zákazník jest na tuto službu zvyklý a kdyby zadával inserci časopisu, žádal by návrhy od administrace, jež na to není zařízena. Proto myslím, že americký typ reklamní agence má mnohem větší váhu, než evropské insertní kanceláře, které mohou inserentům nabídnouti pouze jisté zjednodušení agendy a vyúčtování při inserci ve více časopisech.«

Pokušel jsem se svému sousedu vysvětliti, že u nás jsou malé poměry, že nemáme toho, co se zve v Americe »národní insercí«, to jest milionové inserce v rozšířených listech.

»I u nás v Americe máme podniky, které by byly ne-

stačily samy na veliké reklamní kampaně. Takové podniky se sdružují a snaží se společnou silou vybudovati odbyt. Typickým příkladem jest Sdružení továren na portlandský cement, které zaměstnává kancelář s 500 lidmi. Úkolem společné kanceláře jest

dělati reklamu pro použití cementu resp. betonu, hledati nové uplatnění pro cement a zkoumati trh, konati zkoušky a výzkumy.

Za loňský rok rozeslalo toto sdružení 5 milionů brožur. Má 400 lidí v různých místech Spojených států, kteří pouze zkoumají trh a snaží se prosaditi použití betonu místo konkurenčního materiálu (asfaltu na silnicích, železa při mostech atp.). Podobně se sdružují pojišťovny pro společné výchovné kampaně, stejně i banky a spořitelny a jiná odvětví. Myslím, že taková spolupráce by byla velmi účelnou právě v malé zemi, jako jest Československo.«

Za tohoto rozhovoru došli jsme k liftu a rozejeli jsme se každý za svou prací. Ale mám stále ta slova vynikajícího amerického odborníka na mysli. Vždyť hlavním problémem našeho mohutného průmyslu jest odbyt. Získati odbyt znamená dnes vydupati si trh a vytvářeti potřebu. — A zdá se mi opravdu, že za dnešních poměrů naše noviny nedovedly se ještě státi takovým zprostředkovatelem mezi výrobcem a konsumentem, jakým jsou v Německu, Americe a Anglii. A ta spolupráce podniků stejného odvětví jest u nás také ještě příliš potlačována maloměstskými názory na konkurenci. Americké podniky často spolu bojují na život a na smrt, ale nejsou tak malicherné, aby se nespojily k spolupráci tam, kde jest to účelné. Jest to »fair game«. Právě na těch lunchích Association of Commerce vidíte denně konkurenty družně pohromadě u jednoho stolu.

NOVÉ KNIHY

Jaroslav Hašek: *Můj přítel Hanuška*. Z pozůstalosti Jaroslava Haška, vybral Dr. Ant. Dolenský nový svazek humoresek pod jménem Můj přítel Hanuška. (Nakladatelství Adolf Synek, Praha. Cena Kč 20.—, brož., Kč 30.— váz. (Svazek má 265 stran a obsahuje humoresky s 43 ilustracemi malíře Josefa Lady.

České studentské mládeži vydává nakladatelství Topičovo čtvrté vydání knihy profesora Ferdinanda Strejčka »Výbor z československé epiky lidové«, která vyšla v populární knihovně »Sbírkou souvislé četby školní« jako 13 svazek s úvodem a poznámkami. Kniha obsáhla nejvýznamnější z československé epiky. Cena Kč 10.—. Nakladatel F. Topič, Praha I., Národní tř. 11.

Josef Kopta: *Nejvěrnější hlas*. »Kruhu drobné beletrie« I. řada, 1. svazek Kč 10.—. K desátému výročí Československé republiky vydal »Čin« tisk. a nakl. družstvo čs. legionářů v Praze. »Nejvěrnější hlas« obsahuje lyrické básně, inspirované vzpomínkami i odkazem velkého zápasu legií za svobodu, který byl veden Masarykem, a v symbolu Neznámého vojína sdružil všecky oběti lásky a krve, které za hranicemi i doma vykoupily den vítězství. V cyklickém kruhu 13 skladeb, z nichž dvě jsou fragmenty eposu »Masaryk«, líčící Masarykův příchod mezi své vojáky na Ukrajině a jeho triumfální návrat do svobodné Prahy, střídají se motivy trpkých nálad, jak je prožili legionáři při setkání s domovem, s baladickými motivy pochmurného osobního dramatu legionářova, zrazeného ženou a nechtějícího zradit velký ideál spravedlnosti a mužného súčtování se všemi odpůrci, kteří se doma skryli za nový štít, včera vymívaný. Nakladatelské družstvo »Čin« vydalo tuto knížku, kromě prodejních výtisků, také na japonsku, v omezeném počtu výtisků pro své členy na památku desátého výročí republiky.